

TECHNICKÁ UNIVERZITA V KOŠICIACH

Katedra spoločenských vied

E T I K A

PhDr. Mária Agafonová, CSc.

2006

1. Etika a morálka

1.1 Teoretické vymedzenie základných pojmov

Slovo etika je odvodené od slova *ethos*. Pôvodný význam slova *ethos* znamená zvyčajné miesto pobytu, miesto kde býva, kde sa človek udomácnil. Názov etika pochádza od Aristotela (384 – 322 p.n.l.), ktorý ním pomenoval učenie o mravnosti, ale súčasne i mravnosť samú.

Slovo morálka má pôvod v latinskom *mós, móres*, ktorý označuje mrav, obyčaj, charakter. Starorímsky filozof Cicero (106 – 43 p.n.l.) prekladajúc Aristotelovo *ethikos* vytvoril prídavné meno *moralis* na označenie charakteru, mravu. Neskôr vzniklo slovo *moralitas*, ktoré označovalo vedu o mravnosti.

V slovenčine sa vedľa termínu *morálka* používa termín *mravnosť*. Vzniká preto otázka, či je medzi nimi zhoda, alebo sa vzájomne líšia. Väčšina autorov zastáva názor, že medzi nimi existuje zhoda. Hegel (1770 – 1831) medzi nimi rozlišoval. Keď hovoril o vývoji objektívneho ducha, uvádzal, že tento prechádza tromi stupňami vývoja, t.j. právom, morálkou a mravnosťou. Inšpirovaní Heglom, viacerí autori chápu morálku ako morálne vedomie, (formu duchovného života spoločnosti) a pod mravnosťou chápu zasa obyčaje, mravy, činy, teda prvky praktického správania sa.

Metodologické otázky spojené s výkladom etiky ako vedy, či praktickej filozofie:

celá problematika etiky a morálky úzko súvisí s filozofiou, veď ide o človeka a jeho vzťah k svetu, spoločnosti, inému človeku a k sebe samému. Ide o praktické návody na správanie sa ľudí v živote.

Etika odpovedá predovšetkým na otázku – „Čo má človek robiť?“, „Ako sa má správať a konať?“. Skúma ľudské správanie z hľadiska jeho morálnej hodnoty, usiluje sa nájsť meradlo, ktoré by človeku umožnilo rozhodnúť, čo je dobro a zlo, česť, dôstojnosť, čo je spravodlivé a nespravodlivé, v čom spočíva ľudské šťastie, kde hľadať zmysel života.

Morálna stránka života človeka tvorí neoddeliteľnú súčasť jeho ľudskej existencie.

Nikdy sa jej nemôžeme zbaviť, hoci by sme to niekedy tak radi urobili. Naše svedomie nás núti prežívať večné napätie medzi tým čo je a tým, čo má byť.

Človek často podlieha vo svojom konaní tomu čo je a nie tomu čo má byť. Môže to byť spôsobené neznalosťou toho, čo má byť, nedostatočnosťou poznania, nedostatkom osobných

síl a odvahy vzopriet sa zlu. Podstatne horšie je, keď niekto koná zlo vedome, resp. cieľavedome, ako keď ho koná v dobrom úmysle, neuvedomujúc si jeho dôsledky.

Obsah morálky tvoria normy správania, motívy konania, kritéria morálneho konania, morálne hodnoty, formy medziľudských vzťahov. Morálka požaduje prostredníctvom príkazov alebo zákazov, aby sa človek správal určitým spôsobom. Zároveň človeku zdôvodňuje prečo sa má správať práve tak a nie inak. Práve vo sfére, kde morálka dokazuje svoju vlastnú opodstatnenosť a plní funkciu teoretického uchopenia sveta, prepletá sa s etikou ako vedou.

1.2 Regulácia morálneho konania

Morálne konanie ľudí je v spoločnosti riadené prostredníctvom verejnej mienky a svedomia.

Verejná mienka je významným činiteľom, ktorý koriguje správanie ľudí v intenciách všeobecne uznávanej a dodržiavanej morálky. Plnenie morálnych požiadaviek na základe verejnej mienky sa kontroluje všetkými ostatnými ľuďmi. Pritom morálna autorita nezávisí od spoločenského postavenia alebo od materiálneho zabezpečenia človeka, ale od toho, ako človek chápe zmysel morálnych požiadaviek komunity v ktorej žije svoj reálny život.

Svedomie: človek ako aktívny subjekt môže regulovať svoje správanie a samostatne a subjektívne uvažovať o morálnom význame tých, či oných skutkov alebo motívov. Človek však nie je pasívnym prijímateľom spoločensky požadovaných morálnych požiadaviek a predstáv o tom, čo sa má a patrí, o tom čo je dobré. Funkciu vnútorného kompasu a regulátora správania jedinca plní svedomie.

Svedomie patrí medzi základné kategórie etiky. *Vyjadruje schopnosť človeka uskutočňovať morálnu sebakontrolu.* Svedomie predstavuje vlastnú reguláciu správania osobnosti na základe subjektívne stanovenej a pochopenej morálnej povinnosti. Svedomie reprezentuje zodpovednosť a povinnosť každého človeka, ktorú pociťuje vo vzťahu k sebe samému. *Svedomie osobnosti* obsahuje *rozumovú a emocionálnu zložku*, ktorá sa často prejavuje prostredníctvom tzv. výčitiek svedomia, pokiaľ jedinec nekonal tak ako stanovujú mravné normy.

Samotná morálna skúsenosť ľudstva predstavuje teda určitý systém orientácií, noriem, príkazov a zákazov, hodnôt či ideálov. Pomocou tohto systému nás vedie k výberu, k uprednostňovaniu určitej normy, hodnoty, línie správania. Súbor morálnych imperatívov sa

opiera o psychické mechanizmy svedomia a povinnosti. Práve tieto špecifické mechanizmy regulácie správania sa človeka odlišujú morálku od ostatných foriem duchovného života.

1.3 Štruktúra morálky

Morálka ako spoločenský jav má svoju štruktúru, ktorej základné prvky tvoria:

- **morálne vedomie**
- **morálne vzťahy**
- **morálna činnosť**

A) **Morálne vedomie**

Morálne vedomie sa delí na a) morálne city,

b) morálne normy, princípy a ideály,

c) morálne hodnoty.

Vzťah človeka k svetu, spoločnosti, inému človeku je zakódovaný v morálnom vedomí spoločnosti a v modifikovanej podobe vo vedomí individua.

a) morálne city ako najelementárnejšia zložka morálneho vedomia.

Ľudské konanie a jeho motivácia je daná nielen rozumovými pohnútkami, ale aj jedinečnosťou jeho psychiky „vcelku“ t.j. vedľa rozumu tiež jeho vôľou a citmi (emóciami). Najmä keď človek nielen poznáva, ale predovšetkým sa rozhoduje, hrajú veľmi dôležitú úlohu jeho city a vôľa. City tvoria v našom vedomí a podvedomí dôležitý sprievodný a motivačný faktor, ktorý buď konanie urýchľuje alebo spomaľuje, poskytuje mu tiež dôležitý dynamický náboj alebo dokonca určité formy činnosti vyvoláva.

K svetu, ktorý veda a technika zbavila skoro všetkých tajomstiev sme zvykli pristupovať z čisto rozumového hľadiska. Emocionalita sa považovala za zbytočnú. Dnes opäť kladieme dôraz na prebudenie morálnych citov a to nielen vo vzťahu k ľuďom, ale aj vo vzťahu k prírode.

b) morálne normy, princípy a ideály

Morálne normy predstavujú základ morálky. Sú najjednoduchšou formou morálnych požiadaviek. Sú to vzory správania, ktoré by mali ľudia uplatniť v rovnakých situáciách. „Pozdrav !“, „Poďakuj !“, „Neskáč do reči !“, „Neubližuj druhému !“, „Pomáhaj slabším !“. Morálne normy majú podobu konkrétnych a jednoznačných imperatívov správania sa, ktoré si jednotlivec osvojuje prostredníctvom mravov,

zvykov, tradícií, umocnených vplyvom výchovy a verejnej mienky. Normatívny život je základnou antropologickou charakteristikou ľudskej existencie.

Morálne normy vyjadrujú potrebu komunity zosúladiť a skoordinať konanie ľudí. Len koordinovaná činnosť spoločenstva vedie k jeho zachovaniu. Morálna norma má záväznú platnosť pre každého člena komunity. Rozlišujeme

1) morálne normy všeľudské, ktoré môžeme deliť:

- a) normy, v ktorých sa živelne t.j. prostredníctvom inštinktov (pudov, citov) presadzujú biologické tendencie, geneticky tradované, viac menej pretvárané sociálnym pôsobením ľudskej spoločnosti (schopnosť červenáť sa, pociťovať výčitky svedomia a pod.).
- b) normy, ktoré sú doterajším výsledkom ľudského socializačného procesu, ktorý v celom svojom celku prejavuje stále väčšiu integrujúcu tendenciu, takže tieto normy sa stávajú postupne súčasťou morálky stále väčšieho množstva ľudí. Napr. rovnoprávnosť žien, základné práva človeka aj morálne práva sociálnych menšín, t.j. etník, homosexuálov, invalidov, starých ľudí.

2) **morálne normy vlastné len jednotlivým kultúram.** Často ani nejde o úplne obsahovo špecifické normy, ako skôr o mieru ich závažnosti, o dôležitosť ich postavenia v kódexe morálky určitej kultúry. V Japonsku všeobecná norma o úcte k starším sa premieta do ich podnikových etických kódexov: (princíp seniority – teda dĺžka doby zamestnania v jednom podniku pozitívne ovplyvňuje výšku platu).

3) **Regionálne, historicky a skupinovo podmienené** a v tomto rozsahu pôsobiace normy sú príznačné pre odlišenie morálok jednotlivých náboženstiev, historických období, profesií, podnikov či organizácií. Práve pri týchto normách sa stretávame s najväčším množstvom mravných konfliktov v každodennom živote (starostlivosť o rodinu a čo najlepší výkon v práci, pravdovravnosť a zachovanie profesionálneho tajomstva). Normy rôzneho pôvodu sa stretávajú v morálnej sfére a vyvolávajú konflikty medzi rôznymi spoločenskými skupinami ako aj vo vedomí jednotlivca. Morálne normy regulujú nielen vonkajšiu, ale aj vnútornú motivačnú stránku ľudského správania. Morálna norma nie je výlučne vonkajším predpisom – je to predpis, ktorý osobnosť prijíma a osvojuje si ho vo vlastnom seba uvedomovacom procese. Norma sa pretvára na vnútornú hodnotu.

Morálne princípy majú podobu najvšeobecnejších morálnych zásad v ktorých sa vyjadruje sama podstata morálnych požiadaviek skupiny alebo spoločnosti. Pokiaľ morálna norma určuje prostredníctvom príkazu alebo zákazu priamo ako sa má človek správať, morálny princíp určuje celkový smer morálnej činnosti človeka. Keďže každá sociálna skupina si tvorí svoje vlastné morálne princípy, tieto princípy vnášajú konkrétny sociálny obsah do kategórií morálky (dobro sa zlo, povinnosť, spravodlivosť, česť, dôstojnosť, zmysel života, šťastie).

Najvšeobecnejšími morálnymi princípmi sú egoizmus a altruizmus z ktorých sa odvíjajú princípy individualizmu alebo kolektivismu v morálke.

Egoizmus predstavuje životný princíp, podľa ktorého sa človek riadi vo svojom konaní iba vlastnými záujmami, pričom neberie do úvahy záujmy iných ľudí. Egoizmus ako morálna kvalita, bol v dejinách morálneho vedomia spravidla hodnotený negatívne.

Altruizmus predstavuje taký morálny princíp, ktorého podstata spočíva v potlačení vlastného egoizmu, v nezištnej obeti v prospech druhého, v ochote obetovať svoje vlastné záujmy záujmom iných ľudí.

Okrem týchto princípov, ktoré majú charakter metodologických východísk a odhaľujú obsah určitého morálneho systému, existujú v morálke aj tzv. formálne princípy, ktoré odhaľujú spôsoby realizácie morálnych požiadaviek. Takými princípmi sú napr. humanizmus, čestnosť, rozumnosť, rovnosť, spravodlivosť, tolerancia a ďalšie.

Morálny ideál je najzložitejší z morálnych požiadaviek. Je to pojem, v ktorom sa odrážajú najvšeobecnejšie nároky, ktoré kladie spoločenstvo na svojich členov. Na rozdiel od morálnych noriem, ktoré regulujú správanie ľudí v každodenných životných situáciách, morálny ideál ukazuje konečný cieľ, konečné smerovanie spoločnosti. Je to najvyšší morálny vzor človeka a vychádza za rámec existujúcej úrovne morálnych vzťahov.

Morálny ideál je výrazom toho, že morálka nie je len utilitárnym odrazom skupinových záujmov určitej spoločnosti. Morálka je výrazom ľudskej transcencie (prekračovania) v smere dokonalejšieho poriadku ľudského života. Nie je ľahké usilovať sa o ideály. Avšak morálka nebola a nie je vytváraná pre pohodlie a uspokojenie, ale zo snahy prekonať seba samého, prítomnú skutočnosť v mene hodnôt budúcnosti.

c) Morálne hodnoty

Humanisticko-mravné hodnoty vychádzajú zo základných záujmov života človeka a sociálneho spoločenstva. Osobitné postavenie zaujímajú univerzálne, multikulturálne hodnoty. Prvú skupinu tvoria elementárne prvky mravnej kultúry, druhú skupinu tvoria morálne kategórie.

Prvá skupina obsahuje základné pravidlá ľudského spolužitia, ktoré ľudia vytvorili počas morálneho vývoja spoločnosti. Pramena z ľudskej prirodzenosti a základných ľudských hodnôt. Sú to morálne kvality potrebné na reguláciu správania ľudí, všeobecne vo sfére medziosobných, vnútrogrupinových alebo individuálnych vzájomných vzťahov medzi ľuďmi. Nájdeme ich v staročínskej, staroindickej a európskej morálke. Sú to tieto elementárne kvality: úcta, šľachetnosť, sebaobetavosť, súcit, hrdosť, úprimnosť, vernosť, dôvera, ohľaduplnosť, solidárnosť, zdvorilosť, pokora, znášateľnosť, pracovitosť, vzájomná pomoc, poslušnosť, priateľstvo, pravdivosť, veľkorysosť, slušnosť, zodpovednosť, sebaovládanie, ctižiadostivosť, trpezlivosť, žičlivosť, korektnosť a ďalšie.

Druhú skupinu všeľudských morálnych hodnôt tvoria morálne kategórie. Sú priamym prejavom pôsobenia prirodzeného zákona ľudskosti. Tvoria podstatný obsah morálneho vedomia a sebauvedomenia osobnosti. V týchto morálnych kategóriách sú vyjadrené najvšeobecnejšie kritériá morálneho hodnotenia a majú určujúci význam v hodnotovom obsahu humanistickej morálky. Sú to: dobro a zlo, svedomie, povinnosť, česť a dôstojnosť, šťastie a zmysel života, zodpovednosť, spravodlivosť.

B) Morálne vzťahy

Celá citovo-pojmová sféra morálneho života ľudí sa premieta do vzťahov medzi nimi a tak sa v spoločnosti objektivizuje. Morálne vzťahy sú teda fixáciami hodnôt v spoločnosti a v tejto podobe tvoria akúsi kostru existujúcej morálky. Morálne vzťahy podobne ako morálne normy či hodnoty tvoria systém a sú pre individuum čímsi objektívnym, na ňom nezávislým. Ľudia sa do nich rodia.

Morálne vzťahy vo svojej štruktúre predstavujú vzťahy medzi ľuďmi, t.j. vzťah človeka k sebe, k iným ľuďom, k sociálnej skupine, spoločnosti, vzťah sociálnej skupiny k jednotlivcovi, vzťah sociálnych skupín medzi sebou a k spoločnosti, vzťah spoločnosti k jednotlivcovi a sociálnym skupinám.

Morálne vzťahy majú subjektívno-objektívny charakter. Neexistujú mimo človeka, ale neredukujú sa na jeho vnútorný svet. Existujú v ňom a súčasne mimo neho. Morálne vzťahy

sú vzťahmi, v ktorých sa odráža dobro či zlo, spravodlivosť či nespravodlivosť, česťnosť či nečesťnosť, teda sú vzťahmi, ktoré vyjadrujú človeka a hodnotové aspekty ľudského sveta. Prejavujú sa v systéme morálnych hodnôt platných v spoločnosti, v hodnotovej orientácii, životnom štýle, v stereotypoch konania, vo vzoroch životnej činnosti, v sankciách spoločnosťou prijatých a realizovaných, morálnych kódexoch. Vytvárajú určitú morálnu atmosféru spoločnosti, ktorá priamo ovplyvňuje konanie ľudí a ich preferencie.

C. Morálna činnosť

Všeobecne možno povedať, že s aspektu morálky ľudskú činnosť rozdeľujeme na činy s morálnym významom, v ktorých sa premieta hodnotový vzťah k iným ľuďom, uznanie významu ich záujmov, ich dôstojnosti, ich osobnosti a na druhej strane na činy, ktoré takéto zázemie nemajú sú morálne neutrálne. Sú to len obyčajné operácie. (Např. odnesenie nákupu, odnesenie nákupu ako pomoc staršiemu). Morálna činnosť je charakterizovaná prítomnosťou voľby, t. j. slobodou morálneho výberu a dobrovoľnosťou konania. Voľba nesie so sebou zodpovednosť. Ak atributívnym príznakom morálnej činnosti je voľba, sloboda, dobrovoľnosť, potom to vyvoláva otázku ako konať, aké prostriedky použiť na dosiahnutie cieľa, aby naše konanie bolo mravné, aby mohlo byť mravne pozitívne hodnotené? Vynára sa tak do popredia problém vzťahu cieľa a prostriedku. História nám v tejto súvislosti ponúka dve krajné a protichodné riešenia. Jedno vychádza z toho, že cieľ svätí prostriedky a druhé stavia na tom, že netreba zlu brániť násilím.

Historická skúsenosť hovorí, že nesprávna voľba prostriedku dokáže znehodnotiť aj vznešený cieľ. A to teda znamená, že prostriedky musia byť determinované cieľmi a naopak. Druhý prípad žiada nepoužívať násilie aj keby šlo o jeho použitie proti zlu. Prax ukazuje, že to často vedie k neutralistickej pozícii, ktorá je v konečnom dôsledku nepriamou podporou zla. Absolutizácia cieľa alebo prostriedku nie je správna. Mali by sa vzájomne podmieňovať.

Základné funkcie morálky

Morálka je komplikovaný spoločenský jav presahujúci do všetkých ostatných oblastí života. Nájdeme ju v politike, práve, ale i v umení, filozofii, vede a prelína sa s náboženstvom, ba dokonca celým praktickým konaním človeka.

1. Regulatívna funkcia patrí medzi základné funkcie morálky. Túto funkciu majú aj mnohé iné formy duchovného života spoločnosti: napríklad politika a právo. Na rozdiel od týchto nie je morálna regulácia priamo podopieraná inštitúciami, ak verejnú mienku nepovažujeme za

inštitúciu. Regulatívna funkcia morálky smeruje k usmerňovaniu správania jednotlivca v sociálnej skupine ktorej je členom, resp. skupiny v širšom spoločenskom celku. Zabezpečuje teda morálnu integráciu človeka do spoločnosti.

2. Hodnotiaco-imperatívna funkcia morálky. Je špecifickou funkciou morálky. Dvojrozmernosť tejto funkcie (hodnotenie – norma, resp. imperatív) je len zdanlivá, pretože hodnotenie, to čo považujeme za morálne cenné sa premieta do noriem (imperatívov) a imperatív je svojim spôsobom hodnotením. Morálne osvojovanie si skutočnosti predstavuje hodnotovo-imperatívny spôsob osvojenia si sveta.

3. Poznávacia funkcia morálky vyplýva z predchádzajúcich .Hodnotenie je svojim spôsobom poznaním, poznaním významu, že imperatív vychádza zo skúsenosti, a teda z poznania. Poznanie samo však nie je v morálke samoúčelné, vždy smeruje k orientácii a regulácii. Poznávacej funkcii nejde o pravdu, nejde jej o poznanie, ide jej o nájdenie adekvátneho, t.j. správneho konania.

4. Orientačná funkcia morálky súvisí s poznaním v ríši hodnôt. Objavuje človeku, ktorým hodnotám dať prednosť, ktorá línia správania sa je humánnejšia, vhodnejšia a ktorá nevyhovuje.

5. Prognostická funkcia morálky pomocou ideálov umožňuje odhaliť želateľnú líniu správania. Je skrytá v citoch, túžbach, motívoch, želaniach či tušeniach. Plynie skôr z morálnej intuície ako z teoretických analýz, ale v spoločenskom procese zohráva veľmi dôležitú úlohu.

6. Motivačná funkcia morálky je príznačná pre morálku. Morálka z objavovania rozmeru „ má byť“ smeruje k motivovaniu ľudského správania.

7. Informatívna či komunikatívna funkcia morálky. Aby mohla morálka regulovať, orientovať, hodnotiť, poznávať, prognostikovať či motivovať a prikazovať, musí svoj bohatý arzenál prostriedkov sprostredkovať od človeka k človeku a preto nutne plní aj informatívnu či komunikatívnu funkciu. Morálny kontakt ľudí navzájom, kontakt generácii, minulosti s prítomnosťou i perspektívou nesmierne obohacuje život človeka. Poznaním, predstavivosťou, intuíciou a hodnotením vniká človek do morálneho sveta druhého človeka, chápe ho, vníma jeho hodnotový svet, motívy jeho konania, citové zázemie jeho správania a sám sa obohacuje, orientuje môže adekvátnejšie riešiť konkrétne situácie.

8. Výchovná funkcia morálky je vyústením všetkých predchádzajúcim. Morálka predstavuje hodnotové hierarchie a z nich plynúce imperatívy, učí človeka mravnému konaniu, stáva sa podstatným výchovným momentom pri formovaní človeka.

2 Historický vývoj morálky

Morálka je javom historickým, to znamená, že každá historická spoločenská forma, v ktorej existujú špeciálne materiálne a duchovné podmienky, má svoju typickú morálku, ktorá je odlišná od moráliek iných spoločností. Morálka ako historický jav sa vyvíja.

2.1 Etické teórie grécke a rímske

Od 7.storočia pred našim letopočtom vzniká grécka filozofia. Zákony mravné sú tie isté ako zákony kozmu. Videnie vecí kozmických a ľudských splyva. Jednota prírodného i morálneho je zrejmá u Herakleitosa (540 – 480p.n.l.)

Demokritos (460 – 370p.n.l.) vyvodzuje mravné idey z ľudskej prirodzenosti. Myslí si ,že predpoklady ľudskeho šťastia sa dajú nájsť v priateľstve, láske k ľuďom, striedmosti, múdrosti všeobecnej prospešnosti.

Sokrates (469 – 399p.n.l.) mení filozofiu na etiku. Maieutickou metódou analyzuje mravné pojmy a snaží sa odhalením ich všeobecného jadra, čeliť skepse a mravnému relativizmu sofistov. Tvrdí, že rozumovým uvažovaním je možné zdôvodniť normu

Jednania v ktorej je správne pochopené šťastie jednotlivca v súlade so záujmami celku. Tému, že mravnosť na základe rozumu je to, čo konajúcejmu prináša pravú blaženosť, alebo pravý úžitok uvádza Sokrates v jednoduchých príležitostných rozhovoroch, ktoré reprodukoval Xenofón. V Platónových dialógoch znútornený pojem dobra orientovaný na blaženosť duše a príbuzný s krásnom. Ako najvyššiu mravnú autoritu v človeku uznáva daimonion – vnútorný varovný hlas.

Platón (427 – 347 p.n.l.) píše **Obranu Sokratovu** na pozíciách sokratovského etického intelektualizmu. V ďalšom období svojej tvorby vytvára predstavu sveta ideí ako dokonalého, v ktorom je idea dobra. Dobro patrí do ideálnej ríše a všetky dobrá pozemské môžu byť len jeho odleskom. Pod dobrom rozumie zlúčenú mieru, krásu a pravdu. V analýze mravných pojmov a mravnej problematiky, spočíva najväčší Platónov prínos pre etiku, či už ide o prvé dialógy, v ktorých je v „Charmidovi“ rozoberaný pojem umiernenosti, v „Lachetovi“ pojem statočnosti, v „Lisidovi“ pojem priateľstva a v „Menonovi“ všeobecný pojem cnosti. V „Politei“ rozoberá pojem spravodlivosti.

Aristoteles (384 – 322 p.n.l.) je prvým systemizátorom etiky. V systéme odráža viazanosť občana na vlastnú obec, a to ako vo verejnom, tak aj v súkromnom živote. Aristotelova etika

je, ako on sám prehlasuje v úvode „Etiky Nikomachovej“ akýmsi druhom politiky. Aristoteles pokladá etiku za vedu praktickú, za akýsi druh náuky o obci. Jej predmetom je hľadať najvyššie dobro ako účel ľudského snaženia a stanoviť jednotlivé cnosti ako prostriedky k dosiahnutiu tohto účelu.

Rozlišuje cnosti dianoetické – rozumové a cnosti mravné – etické. Dobrými sa stávame konaním dobra, konaním dobrých skutkov, cvikom a zvykom. Úlohou človeka nie je len žiť, ale dobre žiť. K tomu nestačí chcieť byť dobrý, ale treba mať i fyzickú možnosť dobro konať i vonkajšie podmienky, prostriedky pre činnosť dobra.

Na cnostnom dobrom živote, dobrom konaní je založená ľudská blaženosť – eudaimonia – ktorú Aristoteles pokladá za najvyššie dobro. Aristoteles pokladá za nutné vymedziť konanie dobrovoľné a nedobrovoľné. Len dobrovoľné konanie podlieha chvále či hane, nedobrovoľným sa dostáva odpustenie alebo tiež sústrasť. Etika hľadá najvyššie blaho pre jednotlivca, politika najvyššie blaho pre obec, oboje sú však tesne spojené.

Etika helénizmu je syntézou podnetov helénskej kultúry a kultúr východných, ktorej spojivom je grécka reč i odkaz klasickej gréckej kultúry. Problémy občianske a politické sa preto menia na problémy individuálnej mravnosti. Etika sa stáva jednou zo samostatných filozofických disciplín. Filozofia má poskytnúť jednotlivcovi kľud a duševnú rovnováhu i za nepriaznivých vonkajších okolností. **Ataraxia** je duševný kľud, prameniáci z ľahostajnosti k vonkajšku, ktorá je cieľavedome pestovaná.

Etika epikurejská je naprosto **individualistická**. Hľadá sa blaho jedinca – filozofa. Hlavná otázka, ako u všetkých helenistických etík znie, čo je najvyšším dobrom a čo je najvyšším zlom, a čo treba konať a čoho sa vystríhať, aby človek najvyššie dobro dosiahol a najvyššiemu zlu sa vyhol. Každý sa stará len o najvyššie dobro svoje. Najvyšším dobrom je slasť.

Stoická etika je eudaimonistická len formálne. Stoická mravnosť nesúvisí s ľudskými zmyslami, práve tak ako politický život nevznikol zmluvou medzi ľuďmi. Oboje je súčasťou vesmírnej zákonitosti, ktorá sa u človeka prejavuje ako zákonitosť jeho rozumovej prirodzenosti. Žiť zhodne s vlastnou prirodzenosťou znamená žiť zhodne s rozumom, t.j. i s vesmírnou zákonitosťou. Kým epikurejská etika je výrazným typom hedonizmu, je stoická etika typom racionálne zdôvodneného mravného rigorizmu. I keď stoici uznávajú

spoločenské záväzky a povinnosti a prirodzený život je životom v ľudskej spoločnosti, považujú za vrchol etických snáh vytváranie osobnosti neochvejného stoického mudrca.

K najvýznamnejším predstaviteľom stoicizmu patrili v gréckej filozofii Zenón z Kitia (336-264p.n.l.), Chrysippos z Soloi (280 – 205p.n.l.) V Ríme patrili k najvýznamnejším predstaviteľom Lucius Annaeus Seneca (6-3p.n.l. – 65n.l), prepustenec Epiktetos (50 – 138 n.l.) a „filozof na tróne“ Marcus Aurelius Antonius (121 – 180 n.l.).

2.2 Etické teórie stredoveku

V rámci stredovekej etiky budeme venovať pozornosť predovšetkým dvom najvýznamnejším osobnostiam tohto obdobia t. j. Auréliovi Augustínovi a Tomášovi Akvinskému.

Aurélius Augustinus (354 – 430) vo svojej etickej teórii uskutočnil zdôvodnenie božského charakteru etiky z mravnosti vôbec. Z tohto potom vyplynulo, že u Aurélie Augustína je celá morálka v závese za náboženstvom. Boh je pre Augustína začiatok, prostriedok a cieľ všetkého. Boh je „otcom“ blaženosti a dobra. Vychádzal z presvedčenia, že pojem boha má aj morálny obsah a idea dobra má aj božský status. Podľa Aurélie Augustína boh je vyšší ako blaho. Božské príkazy je potrebné prijímať a riadiť sa podľa nich nie z dôvodu, že sú pravdivé a humánne, ale najmä preto, že sú božské. Ich božský pôvod je sám predpokladom ich pravdivosti a humánosti. Zlo podľa Augustína je určitý defekt, či nedostatok dobra. Podľa jeho názoru môže existovať absolútne dobro, ale nemôže existovať absolútne zlo. Zlo je vlastne zahrnuté vo vôli, ktorá sa odvrátila od vyššieho k nižšiemu, čiže je to vlastnosť tých anjelov a ľudí, ktorí sa odvrátili od boha ako vyššieho bytia a sústredili sa na vlastné bytie, ktoré je však obmedzené a nedokonalé. Z psychologického hľadiska Augustínovu etiku možno charakterizovať ako etiku lásky. Láska je podľa jeho názoru univerzálnou hybnou silou človeka, druhom kozmickej sily, osud ktorej spočíva v tom, že každá vec sa usiluje dosiahnuť svoje prirodzené a zákonité miesto. Určený poriadok v láske zodpovedá všeobecnému poriadku kozmu a Aurélius Augustinus ho nazýva cnosťou, cnostný poriadok lásky existuje ako rozdiel medzi túžbou po bohu a tými ostatnými túžbami.

Základný etický imperatív Aurélie Augustína podľa V. Gluchmana „môžeme sformulovať takto: teš sa z boha, ale nevyužívaj ho. Využívaj pozemské blahá, ale neteš sa z nich.“¹

---

¹ V. Gluchman: Úvod do etiky, Prešov, 1999, s.36.

Podľa Augustína telo nie je väzením duše, nie je nástrojom zla. Telo tak ako celá existencia, je blahom, no blahom nižšieho druhu.

Mravná úloha podľa jeho názoru spočíva v tom, aby telo nebolo viac hodnotené ako si zaslúži. Augustínove učenie i keď priamo nediskredituje pozemské blahá, je zavŕšené ideálom mníšstva ako najnádejnejšieho a najadekvátnejšieho spôsobu pre naplnenie mravných úloh života.

Podľa Augustínovho názoru, ak človek žije podľa človeka, a nie podľa boha, je podobný diablove. Hriech smie zostať nepotrestaný a trest za hriech je spravodlivý, Aurélius Augustinus sa domnieva, že hriech možno odstrániť, a to takým spôsobom, že ľudia budú dobrovoľne nie z donútenia slúžiť bohu. Hriech podľa jeho názoru ako keby bol cena, ktorú musí človek zaplatiť za slobodu vôle. Z nepochybnnej existencie hriechu mu vyplýva aj nepochybná existencia slobodnej vôle. Dôkazom slobodnej vôle podľa Augustína je možnosť človeka hrešiť. Existencia ľudskej suverénnej vôle schopnej vybrať dobro a tiež zanechať ho, nezávislosť mravného subjektu od vonkajších okolností, ktorá obsahuje v sebe aj možnosť voľby zla, je dôležitým momentom mravnej slobody podľa názoru Aurélie Augustína.

Boh podľa neho stvoril človeka, ktorý ovláda svoju vôľu, čím vlastne rozumie schopnosť vyberať si medzi rozličnými motívmi, zameriavať svoju vôľu na určitý objekt. No človeku zároveň prináleží aj sloboda, t.j. schopnosť zvoliť si to najlepšie riešenie. Boh nielen obnovil v človeku formálnu schopnosť voľby medzi dobrom a zlom, no zároveň ju orientoval na dobro, stanovil mu určité príkazy či normy. Podľa Aurélie Augustína zamerať svoje úmysly na boha znamená bezpodmienečne vyplňať jeho príkazy – to je obsah ľudskej slobody.

Nový smer duchovného života a zároveň aj nové riešenie vzťahu náboženstva a morálky ponúka scholastika, ktorá dosiahla svoj vrchol v 13. storočí. Scholastika usilovala určitým spôsobom zmieriť boha s pozemským životom, určitým spôsobom naplniť nádejou aj pozemský život, aj pozemskú činnosť človeka, rehabilitovať jeho pozemské ciele. Tomu venoval veľkú pozornosť v svojej tvorbe Tomáš Akvinský (1225 – 1274), ktorý sa opieral o Aristotela. Prijímal obsah Aristotelovej etiky, dával jej náboženskú formu a prehodnotil ju cez prizmu morálneho ideálu kresťanstva.

Originalita Tomáša Akvinského spočívala v tom, že sa usiloval so všetkou vážnosťou spojiť optimistickú Aristotelovu etiku s kresťanskými predstavami o bohu ako o etickom absolútne.

Štruktúra etiky Tomáša Akvinského má určité črty vonkajšej podobnosti s Aristotelovou etikou i keď existujú medzi nimi podstatné rozdiely. Tomáš Akvinský delí etiku na tri časti, t.j. na monastiku, ktorá skúma jednotlivé zákony ako sú zamerané na najvyšší cieľ, ďalej delí

etiku na ekonomiku, ktorá sa zaoberá skúmaním činov, ktorých predmetom sú vzťahy jedných členov rodín k druhým. Ďalšou časťou etiky v Akvinského delení je politika, ktorá skúma činnosť občana v občianskej spoločnosti. Kresťanskú etiku Tomáš Akvinský delil na všeobecnú a dočasnú. Všeobecná etika podľa jeho názoru skúma formálnu stránku mravnosti, t.j. skúma problematiku najvyššieho cieľa, blaženosť človeka, poskytuje analýzu činov, určuje ich príčiny a príčiny tohto konania, stupeň ich závislosti od boha a od diabla. Dočasná etika podľa jeho názoru zase skúma materiálny aspekt mravnosti a jej predmetom skúmania sú cnosti, povinnosti a zodpovednosť.

Tomáš Akvinský chápal blaho ako substanciálnu charakteristiku všetkého existujúceho. Všetko existujúce, ktoré sa v konečnom dôsledku vzťahuje k bohu ako k prvej príčine je blaho. V tomto zmysle zlom môže byť len neexistujúce. Odmieťa teda možnosť existencie absolútneho zla a vôbec tento pojem Tomáš Akvinský považoval za protirečivý.

Najvyššie blaho možno chápať dvojako. Z jednej strany je totožné s bohom, ktorý je konečným cieľom všetkého existujúceho. Na druhej strane je vyjadrením bohupodobnosti, ktorá je dosiahnuteľná aj pre rozumné bytosti. Najvyššie blaho je u človeka totožné s blaženosťou.

Podľa Tomáša Akvinského na to, aby sme pochopili podstatu blaženosti, musíme vychádzať zo špecifiky človeka, ktorá je spojená s rozumným charakterom jeho duše. Preto Blaženosť spočíva nie v zmyslovej, ale v intelektuálnej činnosti.

Čistá a plná blaženosť, ktorá je postihnutím boha, je možná len v posmrtnom živote, ktorý je nielen dokonalým stavom blaženosti, ale aj večným. Dokonalá blaženosť naplňuje ľudskú dušu plnotou a navždy. Podľa jeho názoru o človeku, ktorý dosiahne dokonalú blaženosť nemožno nič iného povedať, ako že je dokonale blažený.

Učenie Tomáša Akvinského o najvyššom blahu je etické, pretože apeluje na šťastie, ktoré je cieľom mravného úsilia reálneho človeka a má aj svoj teologický rozmer, pretože dosiahnutie blaženosti sa vzťahuje na posmrtný život. Je tu určitá protirečivosť pretože blaženosť je charakteristikou ľudskej činnosti, ktorá je zároveň za hranicami ľudských možností. Tu sa vlastne predstava o šťastí ako vyššom, morálnom ciele stotožňuje s postulátom boha. Centrum morálneho snaženia nie je človek, ale boh.

Etika Tomáša Akvinského obsahuje zložitý systém cností. Sú v nej zahrnuté štyri základné platónovské cnosti (dobro, krásno, spravodlivosť, múdrosť) cnosti aristotelovského systému (etické a dianoetické) a tiež základné kresťanské cnosti. Tomáš Akvinský delí cnosti na rozumové, mravné a teologické. Rozumové cnosti ďalej delí na intelektuálne (múdrosť, vedenie) a cnosti praktického rozumu (umenie). V jeho systéme mravné cnosti nemôžu

existovať bez rozumových cností. Delia sa na tie, ktoré vyjadrujú vzťahy medzi ľuďmi, (najmä spravodlivosť) a cnosti charakterizujúce vzťah človeka k sebe samému, k svojim strastiam (umiernenosť, štedrosť). V Akvinského etickom systéme sú štyri hlavné cnosti: rozvážnosť, spravodlivosť, umiernenosť, odvaha. Teologické cnosti sú viera, nádej a láska. Najdokonalejšou z týchto cností je láska. Teologické cnosti sa vzťahujú k bohu a v hierarchii cností sú najvyššie.

Cnosti podľa Tomáša Akvinského, predovšetkým kresťanské cnosti vedú k blaženému životu. Musia však byť doplnené božou milosťou.

2.3 Novoveká etika

Novoveká etika sa usilovala vysvetliť a zdôvodniť mravnosť ako objektívny zákon a tiež ako subjektívno-osobnostný fenomén.

Idea objektívnosti morálky získala podporu najmä v teóriách spoločenskej zmluvy.

Podľa **Thomasa Hobbesa** (1588 – 1679) tak ako je nemožné absolútne zlo, takisto je nemožné absolútne dobro. Prirodzený stav človeka a spoločnosti chápal Hobbes ako vojnu všetkých proti všetkým. Východisko videl v základnom zákone prírody, t.j. v rozumom objavenom pravidle správania. Tento zákon požaduje, aby sa ľudia všetkými prostriedkami usilovali o mier a kvôli mieru vzdali sa svojho prvotného nároku na všetko. Morálka podobne ako právo je tu jednou z foriem, v rámci ktorej jednotlivci na základe zmluvy vzdávajú sa niektorých práv, aby vytvorili predpoklady pre mier, pre vznik a zabezpečenie spoločenskej existencie. Podstata tohto mravného zákona spočíva v tom, že človek sa vzdáva svojich určitých práv do takej miery, v akej je to nevyhnutné v záujme mieru a sebaobrany.

Podľa Thomasa Hobbesa morálka je nemysliteľná mimo štátu a spoločnosti. Len spoločnosť a štát poskytujú kritériá pre odlišenie cnosti a zlej vlastnosti. Zdôvodnenie dobra podľa jeho názoru spočíva v jeho nevyhnutnosti pre existenciu spoločnosti. Napriek tomu, že morálka je možná len v rámci spoločnosti a štátu, podľa Hobbesovho názoru nie je ich produktom, ale ich predpokladom, podmienkou, základom čiže spoločnosť a štát sú produktom morálky. Morálne zákony spolu s právnymi sú silou, ktorá zjednocuje ľudí a zmierňuje ich agresívne egoistické sklony. Ony umožňujú existenciu spoločnosti a štátu. Morálka sa mu potom javí ako súhrn noriem, ktoré podriaďujú konanie jednotlivcov spoločenskému menovateľovi, čiže spoločenskému záujmu.

Podstata človeka sa podľa Hobbesa nemení, pretože ostáva egoistickou a zlou. Preto je morálka vonkajšou silou obmedzujúcou ľudskú slobodu.

V Hobbesovej etike je morálka úzko spätá s právom. Keďže morálka vo vzťahu k jednotlivcovi je vonkajšou silou, preto sa javí ako nadindividuálna a v tom zmysle ako objektívna sila.

Baruch Benedikt Spinoza (1632 – 1677) zastával názor, že mravnosť je určitou vnútornou podmienkou osobnosti, že je to súčasť podstaty človeka.

Podľa Spinozu v prírode niet ani dobra ani zla, pretože to nie sú prírodné vlastnosti, ale situácie človeka, spôsoby vysvetlenia prírody. Podľa jeho názoru absolútne dobro a absolútne zlo neexistujú. Spinozov etický relativizmus je zameraný proti teologickému dogmatizmu a proti náboženskej ideológii. Spinoza dáva ľudskému správaniu samostatný etický význam.

Spinoza nespájal morálku s politikou a štátom. Princíp morálky vyzýval hľadať v podstate človeka. Podľa jeho názoru charakteristika ľudskej podstaty spočíva v úsilí o sebaobranu, ktorá je prvou a jedinou cnosťou. Úžitok a výhoda tvoria podľa neho hybnú silu ľudského konania. Spravodlivé podľa toho je to, čo je nevyhnutné k podpore a zväčšeniu výhody svojho postavenia. Cudzí záujem jednotlivca obhajuje do takej miery, v akej to zodpovedá jeho záujmu. Dobro je v jeho chápaní totožné s úžitkom jednotlivca a zlo je to, čo bráni dosiahnutiu osobného úžitku.

Spinoza psychologizoval etické pojmy, spájal ich so svojou teóriou afektov. Človek podľa Spinozu je vtedy aktívny, keď niečo vychádza z jeho podstaty a len cez jeho podstatu môže to byť jasne pochopené.

Za cnosť Spinoza považoval schopnosť človeka tvoriť to, čo môže byť považované ako jeden zo zákonov jeho podstaty. Úloha etiky spočíva podľa Spinozu v tom, aby pomohla človeku zbaviť sa otroctva voči afektom, ktoré bránia mu konať, podľa zákonov svojej prirodzenosti, bránia mu realizovať v plnej miere úsilie o sebaobranu.

Podľa Spinozovho názoru morálna hodnota činov závisí od toho, do akej miery sú postavené na rozume, na správnom poznaní sveta, do akej miery sú oslobodené spod vplyvu pasívnych afektov. Rozum podľa jeho názoru neučiní nič, čo je zamerané proti prirodzenosti, ale požaduje od jednotlivca, aby mal rád sám seba, usiloval sa o svoj úžitok a sebaobranu. Tento egoizmus je podľa Spinozu morálny len ako rozumný egoizmus.

Cnosť vo svojom konkrétnom obsahu je v jeho ponímaní poznaním. Rast poznávacích schopností človeka, jeho schopnosť pohybovať sa od nižších stupňov poznania k vyšším sa javí ako proces morálneho zdokonaľovania.

V Spinozovej etike poznanie je najvyššou cnosťou a konečným mravným cieľom. V rámci poznania najvyššou mravnou hodnotou je intuícia.

Immanuel Kant (1724 – 1804). Pri koncipovaní svojho teoretického systému sa tento veľký nemecký filozof stavia proti myšlienkam, ktoré zrodila doba osvietenstva a to predovšetkým v otázkach etických.

Prichádza totiž k záveru, že celá etika tejto doby vlastne ani v najprísnejšom slova zmysle etikou nebola. To znamená, že nebola učením o tom, čo je dobré a čo zlé, ale skoro len o tom, čo je užitočné či škodlivé, čo etici podľa Kanta nesprávne označovali za mravné a nemravné. Lebo robiť len to, k čomu človek po hlbšom premýšľaní dospeje ako k tomu, čo je pre neho prospešné, čo mu vyhovuje, môžeme nazvať praktickým a užitočným, v žiadnom prípade to však nemôžeme hodnotiť ako mravné. Mravným podľa neho označujeme len toho, kto práve nerobí vždy to čo chce, ale aj keď je mu to nepríjemné a škodí mu to, robí to čo robiť má, svoju povinnosť.

Ústredným pojmom Kantovej etiky sa tak stáva povinnosť. I. Kant jednoduchou analýzou univerzálneho vedomia dospieva k tomu, že dobro definuje ako „dobrú vôľu“, a túto zas ako vôľu konať z povinnosti, rešpektu pred mravným príkazom. Tým sa u Kanta mravné dobro podriaďuje povinnosti. Povinnosťou nie je konať mravné dobro, ale je mravným dobrom konať povinnosť. V Kantovej koncepcii je mravné racionálne a rozum je nezávislý od akejkoľvek skúsenosti. Praktický význam je tak základom princípu povinnosti. Aj keď možno princíp povinnosti získať analýzou všeobecného vedomia, vôbec to nie je pojem empirický. Naopak, aby sme ho dostali čistý, treba abstrahovať od všetkého čo pochádza zo skúsenosti, z našich subjektívnych dispozícií, z egoizmu aj z citu, treba abstrahovať od všetkého, čo sa vzťahuje na naše šťastie. V prírode sa všetko riadi podľa zákonov, no len rozumný tvor má schopnosť konať podľa predstavy zákona. Predstava zákona, nútiaceho vôľu je imperatívom. Jedine povinnosť je kategorickým imperatívom, t.j. predpisuje nám konanie ako dobré samo osebe bez ohľadu na iný cieľ. Mravný imperatív sa teda týka jedine formy a princípu, z ktorého konanie vyplýva, t.j. jeho intencie – nevyhnutnou formou mravného konania je jeho všeobecnosť. Mravným zákonom je to, čo subjekt uznáva za platné pre vôľu rozumnej bytosti. Z toho vyplývajú tri formulácie kategorického imperatívu.

Prvá znie. “Konaj tak, aby maxima (zásada, pravidlo) tvojho konania mohla byť z tvojej vôle ustanovená ako všeobecný prírodný zákon“, (t.j. aby sa ním mohli riadiť všetci ostatní!)

I. Kant sa usiloval na príkladoch objasniť čo to značí. Napríklad samovražda je nemravný čin, lebo keby sa stala všeobecným zákonom, značilo by to zničenie života, takisto nemožno urobiť všeobecným zákonom falošný sľub a pod. Vôľa nie

je určovaná iba zákonmi, ale aj účelmi. Subjektívne účely, ktoré vyplývajú z našich sklonov sú všetky relatívne, a preto môžu byť základom iba hypotetických imperatívov. Jedine „účel o sebe“ môže byť základom kategorického imperatívu a týmto jediným „účelom o sebe“ je človek ako rozumná bytosť. Z toho vyplýva druhá formulácia kategorického imperatívu: „Konaj tak, aby si sa správal k ľudstvu tak vo svojej osobe, ako aj v osobe iného ako k účelu a nikdy nie ako k prostriedku“.

Táto druhá téza oslabuje chladný rigidizmus prvej tézy, uznáva hodnotu človeka, uznáva že vôľa je určovaná nielen zákonmi, ale aj účelmi. „Účel o sebe“ je človek, rozumná bytosť.

Keďže rozumná bytosť je účelom o sebe, nemôže byť čírym nástrojom zákona, ktorý by jej bol uložený zvonka. Zákon, ktorý poslúcha, vyplýva z jej rozumu. Tak je mravná vôľa skutočne autonómna. Z toho vyplýva tretí princíp: „Vôľu každej rozumnej bytosti treba chápať ako ustanovujúcu všeobecné zákony“.

Na základe toho I. Kant hovorí o ríši účelov, o ideálnom systematickom zriadení, kde by sa ľudia správali k sebe ako k „účelom o sebe“ a uskutočňovali v sebe rozumný poriadok.

I. Kant upevňuje predstavu, že etika je praktická filozofia, ktorej úlohou je zdôvodniť základné princípy ľudských činov. Na rozdiel od svojich predchodcov, nevidí toto zdôvodnenie v naturfilozofii, ale v postulovaní apriórnych princíпов ľudského rozumu. Základnú úlohu etiky redukuje na odhalenie všeobecného mravného zákona, ktorý má regulovať konanie ľudí. Obsah mravného zákona vytvárajú dva momenty: kategorický imperatív, ktorý predpisuje subjektu všeobecné princípy konania a dobrá vôľa subjektu, ktorý má slobodne, bez akéhokoľvek vonkajšieho násillia uskutočňovať výber činnosti zodpovedajúcu Kantove etické princípy sú abstraktné, večne existujú mimo času. Sféra mravného zákona je oblasťou čistého rozumu, zameraného na konanie, prax.

Kant odmieta existenciu akéhokoľvek vzťahu medzi mravnými zákonmi a vonkajšími faktormi, „očisťuje“ subjektívne mravné motívy od zaťažujúcej prózy života, empirizmu, zmyslovosti. Tak premieňa etiku na apriórnu vedu, ktorá stojí proti svojmu východiskovému cieľu, t.j. proti zdôvodneniu všeobecného regulatívneho princípu, ktorý možno realizovať na základe najužšieho spojenia teórie s praxou. Napriek metodologickej a sociálnej obmedzenosti bola Kantova etika krokom vpred v poznaní morálky. Aj Kant sústredil pozornosť na dvojstrannú štruktúru morálneho vedomia, odhalil závislosť medzi súkromným a spoločným záujmom. Vysoko vyzdvihol význam rozumu, dôstojnosti človeka, čo zdôrazňuje humanistické a antifeudálne zameranie jeho učenia.

2.4 Etické teórie 19. a 20. storočia

Najvýznamnejšia teória empirickej etiky, utilitarizmus, ktorá získala v Anglicku značný ohlas nachádza v **J. S. Millovi** (1806 – 1873) svojho nového spracovateľa a dovŕšiteľa. Zásadu, že mravne dobré je všetko to, čo prispieva k šťastiu človeka, prehĺbuje Mill silnejším zdôrazňovaním rôznej hodnoty, rôzneho druhu šťastia a prenikavým psychologickým rozborom citov, ktoré nás k tomu privádzajú, aby sme aj podporovanie cudzieho šťastia pociťovali ako mravne dobré. J. S. Mill ukazuje, že v nás pôsobí a spolupôsobí celkom nevedome vedľa prirodzeného súcitu, ktorý pociťujeme pri cudzej bolesti alebo pri cudzej radosť, ešte celý súbor iných skúseností, ktoré vedú k poznaniu, že mravné správanie všetkých je pre celok prospechom, že k tomu ďalej pristupuje sympatia, pocit strachu pred pohrdlivým súdom iných ľudí, snaha, aby sme si mohli vážiť seba samých a aj mnohé iné pohnútky. Pretože sme si však vedomí všetkých týchto jednotlivých citov, ktoré spolupôsobia, nás pobádajú k mravnému jednaniu, vystupuje pred nami výsledok, morálny cit, ako tajomná zdanlivo nevysvetliteľná, v hĺbkach nášho vnútra vyrastená záhada. Mill kladie zvláštnu váhu na sociálnu povahu mravného citu. Tým, že jednotlivý človek sa rodí do organizovanej spoločnosti, že sa zúčastní spoločnej práce na spoločných záujmoch a cieľoch, silnie v ňom vedomie, že má s inými ľuďmi spoločné sociálne ciele a zvyká si na to, dávať týmto sociálnym cieľom prednosť.

Sociologické etické teórie

Predstavujú určitý pozitívny prínos do vývoja vedeckého poznania mravných javov. Sama ich základná zásada pokladať mravné javy za javy spoločenské a skúmať ich práve tak vedecky ako ostatné spoločenské javy, je správna. Pokiaľ sa s ňou nedosiahli pravdivé poznatky, tak preto, lebo mravné javy ako predmet sociologického skúmania nevyhnutne podliehali istým obmedzeniam.

Émile E. Durkheim (1858 – 1917) pokladá mravné javy za sociálne javy. E. Durkheim považuje mravný jav za pravidlo konania a jeho objektívnym špecifickým znakom je sankcia. Preto definuje mravný jav ako pravidlo konania, s ktorým sa synteticky spája následok jeho

prestúpenia, totiž sankcia. Tým, že E. Durkheim obmedzuje mravné javy na sankcionované pravidlá, zblížuju sa mu značne s právnymi javmi. Rozlišuje sankcie negatívne (pokarhanie, trest) a sankcie pozitívne (pochvala). Mravnosť vyviera zo spoločnosti a vzťahuje sa na spoločnosť. Aj na jednotlivcov sa vzťahuje mravnosť len ako na člena spoločnosti. Kolektívne mravné vedomie spoločnosti stojí u Durkheima vyššie než mravné vedomie jednotlivca a svojim nátlakom usmerňuje jednotlivca a vyzdvihuje ho na vyššiu mravnú úroveň.

Etika existencializmu – J. P. Sartre (1905 – 1980)

Ústredným termínom sa uňho stáva voľba, ktorá je kľúčom k jeho etike. Existencia je akt a nie stav. Je ustavičným prechodom od možnosti k skutočnosti. Dianie a skutočná (autentická) existencia predpokladajú voľbu. Preto je existencia privilegium človeka. No nepatrí všetkým ľuďom. Mnohí žijú stádovo, neosobne, sú čírym „on“. Nevolia. Nemajú autentickú existenciu. Autenticky existuje iba ten, kto slobodne volí sám seba, kto sám seba vytvára, kto je svojim vlastným dielom. Svet tvoríme my a tvoriac svet tvoríme seba samých. Je tu teda živý pocit mojej existencie a existencie sveta, svojou činnosťou vytvárame seba a svet. S voľbou súvisí aj ďalšia významná kategória Sartrovej filozofie – angažovanie. Má dva významy, pasívny a aktívny. Zrodením sme angažovaní v živote bez svojej voľby. Dejnotvorný zápas prebieha podľa Sartra medzi človekom a prírodou, ľudské dejiny sú rozhorčeným bojom proti nedostatku a núdzi. Človek je historickým produktom núdze. Z núdze vyrastá neľudskosť, a preto sa pravá ľudskosť môže uskutočniť až vtedy, keď bude odstránená núdza. Jej odstránenie očakáva Sartre od technického pokroku a spoločenských premien. S núdzou súvisí podľa Sartra aj začiatok etiky. Človek prenasledovaný núdzou vidí v každom inom človeku alebo skupina v každej inej skupine svojho nepriateľa.

Novopozitivismus v etike

Novopozitivistický prístup k etike vychádza z analýzy významu jazykových výrazov. Výrazy majú kognitívnu funkciu (sú prostriedkom na vyjadrenie určitých predmetov, javov

alebo udalostí) alebo expresívne funkcie (vyjadrujú určité duševné stavy, nálady, city, vôle, hodnoty).

Novopozitivistí odmietajú etiku, ktorá by bola súčasťou psychológie alebo ktorejkoľvek inej vedy, pretože odmietajú možnosť vedeckej etiky vôbec, ale ich analýza „etických“ termínov a „etických výrokov“ je v podstate analýzou subjektívnych vzťahov, subjektívneho mienenia obsiahnutého v etických výrokochoch.

Bertrand Russel (1872 – 1970) pokladá etiku za pokus o to, aby sa kolektívne želania skupiny stali aj želaniami jednotlivcov, alebo o to, aby sa želania jednotlivca stali želaniami jeho skupiny.

Logický pozitivizmus a príbuzné smery si pre svoje názory vytvorili novú etickú disciplínu tzv. metaetiku. Jej charakteristickou črtou je, že sa zaoberá etickým jazykom, etickými pojmami a súdmi bez vzťahu k mravnej skutočnosti.

Mravné hodnoty a mravné sudy analyzuje z logického hľadiska a výsledkom tejto analýzy je, že obidvom upiera pravdivostný charakter, a tým aj vedeckosť. Logický pozitivizmus uznáva čisto formálne kritériá vedeckosti. Pre metaetiku je nepriaznivá skutočnosť, že sa obmedzuje len na formálnu kritiku, pričom abstrahuje od mravnej skutočnosti.

3. Kategórie etiky

3.1 Kategórie „dobrá“ a „zla“

Predstavujú v morálke najvšeobecnejšie kladné a záporné hodnotenie. Dobro a zlo sú základné kategórie etiky. Tieto etické kategórie predstavujú protiklad morálneho a nemorálneho, toho, čo má kladný alebo morálny význam, toho čo zodpovedá určitým morálnym požiadavkám alebo nie.

Etické kategórie dobro a zlo sa dotýkajú predovšetkým ľudskej činnosti, ľudských vzťahov, ľudských charakterových rysov, pretože tieto vstupujú do potrieb, záujmov, motívov i cieľov morálneho subjektu. Oblasť dobra a zla je oblasťou ľudského života, vzťahovania sa človeka k sebe, iným ľuďom, ľudstvu a svetu vôbec. Dimenzie dobra a zla sú dimenziami ľudského sveta. Dobro a zlo sa stávajú charakteristikou ľudskej aktivity, charakteristikou ľudskej vzťahovosti. „Dobrom je všetko čo prospieva človečenstvu ako celku“²

---

² Vajda Ján: Etika, Engima, Nitra 1995, s. 67

Opakom dobra je zlo. Obvykle sa zlo chápe ako „neprítomnosť“ dobra v ľudskom živote alebo v prírode a niekedy tiež v kozme (prírodné, kozmické katastrofy). Zlé skutky sú výsledkom úmyslov, ktoré chcú niečo alebo niekoho poškodiť, ublížiť niekomu, zničiť niečo hodnotné, poškodiť alebo zničiť samotný život. Zlom sú teda jednak výsledky ľudského konania, ktoré sa vyznačujú ničivou silou zameranou proti dobrému a hodnotnému, tak aj samotné úmysly.

„Dobro a zlo sú párové kategórie, to znamená, že význam jednej sa často vysvetľuje prostredníctvom zisťovania opačných vlastností druhej kategórie“. ³ Podstatu dobra by sme asi ťažko dokázali pochopiť keby sme nerozumeli čo znamená v danom prípade zlo a naopak čo je dobro. Pestrosť reálneho života a sveta sa vyznačuje práve onou prítomnosťou oboch kvalít – kladnej a zápornej. Skutočnosť ako celok sa skladá z najrôznejších významových polí, z ktorých niektoré sú nositeľom prevažne dobrého, iné zasa naopak zlého.

Naše rozlišovanie dobra a zla závisí prevažne od našich osobných skúseností, zážitkov, od úrovne nášho poznania, od nášho charakteru. V spoločenskom meradle to platí obdobne len s tým rozdielom, že sa tu uplatňujú hľadiská a stanoviská, ktoré prevládajú v danej sociálnej skupine, vrstve alebo sociálnej triede.

3. 2 Svedomie

Svedomie ako morálno-psychologický mechanizmus sebakontroly osobnosti je jedným z najintímnejších osobných regulátorov správania človeka. Spolu s pocitom povinnosti, cti a dôstojnosti umožňuje človeku uvedomiť si svoju morálnu zodpovednosť k sebe samému ako k subjektu morálnej voľby, k iným ľuďom či celej spoločnosti. Je mravným strážcom správania osobnosti v rôznych situáciách a najmä vtedy, keď kontrola verejnej mienky neexistuje alebo je obmedzená.

Normatívny obsah svedomia je podmienený postavením človeka v spoločnosti, jeho miestom v pracovnej činnosti, profesionálnou orientáciou, duchovnou kultúrou, jeho charakterom, temperamentom a dosiahnutými mravnými skúsenosťami. Hlas svedomia nie je subjektívnou svojvôľou, ale je výsledkom prejavu súladu (nesúladu) morálnych noriem

---

³ Navrátilova Daniela: Etika v technologickom veku, FVT TU Košice so sídlom v Prešove, Prešov 2001, s.35

stanovených danou sociálnou skupinou a vnútorného mravného presvedčenia osobnosti o správnosti (morálnej pravde) svojho konania.

Svedomie je osobitným prepojením rozumového uvedomenia a zmyslového prežívania v psychike človeka. Vytvára sa vzájomným pôsobením všetkých vrstiev psychiky. Dôležitú úlohu v mechanizme svedomia zohráva intuícia, ktorá pomáha človeku objektívne určiť hodnotu jeho motívov a činov.

Svedomie sa niekedy medzi etikmi nazýva druhou stranou mravnej povinnosti. Ak sa povinnosť navonok prejavuje ako imperatív, svedomie sa javí ako vnútorný prejav povinnosti v podobe sebapoznania, sebahodnotenia, v podobe vlastného hodnotenia osobnostného vzťahu k prostrediu, k fungujúcim mravným normám v spoločnosti, ako výčitky, hryzenie či uspokojenie, schválenie. Je to forma hodnotenia seba samého sebou samým.

Svedomie je mechanizmus, ktorý pracuje s celou šírkou mravného vedomia s citmi, pojmami, hodnotami, normami, ale neprekryva sa s nimi.

Všeľudský charakter svedomia sa prejavuje u ľudí v psychických stavoch spojených s pocitom viny, alebo želaním uniknúť pred nemravným činom. Svedomie akumuluje v sebe všetky všeľudské hodnoty a asociuje ich s partikulárnymi. Svedomie sa ozýva pri narušení všeobecne uznávaných noriem. Ľudia totiž pod vplyvom rozdielnych podmienok svojho života rôzne interpretujú rôzne všeobecne prijímané normy.

3. 3 Česť a dôstojnosť

Tieto dve kategórie etiky fixujú vzťah ľudského individua i jeho ľudského prostredia k človeku ako najvyššej hodnote. Javy, ktoré sa za týmito kategóriami v živote skrývajú, sa javia ako psychologické fenomény, t.j. ako city, spojené so sebapoznaním, osobnostným sebaoprotvrdením a osobnostným rešpektom či sebarešpektom.

Život ľudí je spätý so vzájomným plnením rôznych záväzkov, a teda i so vzájomnými očakávaniami a vzájomným uznaním pri ich splnení. V tejto súvislosti česť predstavuje spôsob plnenia morálnych záväzkov a požiadaviek. Je z hľadiska individua naplnením svojej povinnosti a zo strany spoločnosti je zároveň uznaním jeho kvalít, úspechov, zásluh. Česť je teda spôsob a kvalita tohto spôsobu vyrovnávania sa človeka so svojou spoločenskou povinnosťou. Je spojená s konkrétnym spoločenským postavením človeka, s jeho

konkrétnou činnosťou. Je hodnotením, uznaním jeho zásluh i osobnostných kvalít. Spochybňovanie týchto kvalít sa považuje za zneuctenie, za zneváženie a narušenie cti. Česť je potom z jednej strany spoločenským rešpektom osobnosti a z druhej strany osobnostnou reflexiou tohto rešpektu. Česť je rešpektom spoločnosti k osobnosti a osobnosti k sebe.

Dôstojnosť človeka je zasa pojem spojený skôr s človekom, ako človekom – ľudskou bytosťou, s bytosťami viac ako charakterovými kvalitami človeka s jeho kvalitou ako morálnej bytosti. Reflektuje sa v nej osobnosť ako celostná hodnota. Opäť ide o vzťah človeka k sebe a spoločnosti k nemu. Česť a dôstojnosť sú si pojmy veľmi blízke. Ide v nich len o posun pohľadu, o posun v kladení dôrazu na osobnostné charakteristiky. Pri dôstojnosti ide nie tak o sociálnu rolu a jej napĺňanie ako o reflexiu napĺňania ľudskosti v človeku, o jeho morálnosť. Česť je reflexiou individuálnych charakterovo – vzťahových špecifik osobnosti, dôstojnosť rodovo-ľudských.

3.4 Spravodlivosť

Pojem spravodlivosť patrí k najstarším pojmom etickej teórie. Vyjadruje túžbu ľudí po takom dôstojnom živote, ktorý by bol založený na rovnocennom vzťahu medzi nimi ako rovnocennými sociálnymi bytosťami.

Spravodlivosť ako právnický pojem vyjadruje dodržiavanie a vykonávanie práva; ako etická kategória vyjadruje morálne hodnotenie spoločenských javov. Označuje taký požadovaný spoločenský stav a také pravidlá, pri ktorých sú garantované základné práva všetkým členom spoločnosti. Pojem spravodlivosť zahrňuje konkrétnejšie vzťah medzi úlohou jednotlivých ľudí v živote spoločnosti a ich sociálnym postavením, medzi skutkom a odplatou, zásluhami a odmenami, právami a povinnosťami. Nesúlady medzi nimi sa hodnotí ako nespravodlivosť.

Spravodlivosť ako etický (a zároveň racionálny) princíp je vždy spätý so snahou rozdeliť určité statky alebo hodnoty medzi všetkých takým spôsobom, aby sa niekomu nedostalo niečoho nadmieru (skutok – odmena). Pod pojmom spravodlivosť rozumieme férové, korektné rozdelenie predností a nevýhod medzi jednotlivých ľudí to tak, že sa pritom rešpektuje ich rovnosť a odlišnosť.

Subjektívna a objektívna stránka spravodlivosti

1. subjektívna spravodlivosť znamená, aby človek rešpektoval vo vzťahu k iným ľuďom, a to všetkým, nielen blízkym – zásadu neškodiť týmto ľuďom.
2. spravodlivosť v objektívnom zmysle (inštitucionálnom, politicko-sociálnom) vystupuje ako základné normatívne pravidlo pri kooperácii ľudí a pri riešení konfliktov medzi nimi, základný štrukturálny princíp, podľa ktorého by mali byť usporiadané všetky sociálne systémy, je spojená s fenoménom slobody a rovnosti, je spojená s fenoménom nedotknuteľnosti základných ľudských práv.

V inštitucionálnom zmysle rozlišujeme tieto typy spravodlivosti:

- politická spravodlivosť,
- právna spravodlivosť,
- sociálna spravodlivosť,
- ekonomická spravodlivosť.

Politická spravodlivosť znamená, že všetci majú mať rovnaké postavenie vo vzťahu k základným politickým právam, ako sú právo voliť, byť volený, sloboda slova, sloboda vyznania a pod.

Právna spravodlivosť obsahuje základné ľudské práva ako sú rovnosť pred zákonom, nezávisle od ich pôvodu, rasy, pohlavia, náboženstva.

Sociálna spravodlivosť znamená predovšetkým rovnosť v oblasti životných šancí, v prístupe k úradom, príležitosti na prácu a vzdelanie.

Ekonomická spravodlivosť predstavuje spravodlivosť v oblasti vlastníctva a spravodlivosť v oblasti rozdeľovania, týka sa postavenia subjektov v ekonomickej sfére z aspektu rozdelenia a dôchodkov v spoločnosti. Spravodlivosť je rovnosť v rozdeľovaní.

Rawlsova teória spravodlivosti

Patrí k najvýznamnejším teóriám spravodlivosti. Profesor Harvardskej univerzity John Rawls vydal v roku 1971 knihu „Teória spravodlivosti“. J. Rawls vytvára myšlienkový experiment, v ktorom sa ľudia nachádzajú akoby v pôvodnej situácii a majú sa v nej

rozhodnúť, v akých princípoch by chceli žiť. Spravodlivosť podľa J. Rawlsa môže byť len výsledkom dohody slobodne konajúcich racionálnych aktérov. Spravodlivosť a sloboda sú u neho nerozlučne späté.

Ide mu o takú spoločnosť v ktorej každý uznáva základné princípy spravodlivosti a vie, že tieto sa vzťahujú aj na iných a základné spoločenské inštitúcie by museli tieto princípy dostatočne akceptovať. Spravodlivosť ako férovosť znamená, že princípy spravodlivosti sa prijímajú na základe dohody vo férovej východiskovej situácii. Aké to budú princípy, ktoré by boli schopní akceptovať všetci občania? J.Rawls je presvedčený o tom, že ľudia by sa mohli dohodnúť na spravodlivých princípoch spolunažívania len vtedy, keby nepoznali svoju vlastnú pozíciu v spoločnosti. Rawls modeluje takú situáciu, keď sa ľudia rozhodujú o základných princípoch „pod závojom nevedomosti“.

3.5 Zmysel života a šťastie

V otázke zmyslu života riešime problém dobra vo vzťahu k sebe, k svojmu žitiu. Otázka o zmysle života je len pretlmočením problému dobra vo vzťahu k morálnemu subjektu.

Kategória zmyslu života je v každom morálnom systéme živým problémom účastníkov a súčasníkov tohto systému o ktorý ide. Kládli si ho generácie minulé, kladú si ho jestvujúce a budú si ho klásť i generácie budúce. Ľudia si otázku zmyslu života kladú vo chvíľach osobných tragédií, vo chvíľach pochybností o hodnote jestvovania, vo chvíľach únavy zo života, vo chvíľach keď treba prehodnotiť doterajšiu cestu a stanoviť ďalšie ciele. Otázku o zmysle života si kladie chorý či trpiaci, ale aj zdravý a možno šťastný, pesimista aj optimista, veriaci či ateista. Človek sa pýta na osobný zmysel svojej existencie, ale pýta sa aj na zmysel dejín, existencie človečenstva.

Človek sa zrodil ako prírodno-spoločenský tvor. Žije v prírode a príroda je v ňom. To znamená, že je závislý na prírodných, biologických faktoroch. Ale tento človek žil a žije zároveň v spoločnosti. V nej sa zdokonaľoval a poľudšťoval a je tomu tak dodnes. Z tohto pohľadu môžeme hľadať jeho poslanie v poľudšťovaní prírody a seba. Človek je tvorom, ktorý v neustálom zápase so silami prírody i spoločnosti permanentne prekračuje svoju aktuálnosť, vnáša do sveta svoj projekt, a preto zmysel jeho existencie treba hľadať v sebanaplnení, v sebarozvoji.

J. Vajda v práci Etika uvádza, že „často sa zmysluplnosť života hľadá v práci. Práca a najmä cieľavedomá práca naozaj vystupuje ako atribút človeka. Ale človek nepracuje pre

prácu samu. Ona ako cieľavedomá činnosť smeruje za seba. Smeruje jednak k uspokojeniu potrieb človeka a je zároveň rozvinutím, realizáciou schopností človeka...Človek nepracuje pre prácu samu, ale preto, aby rozmnožil svoje možnosti, aby sa naplnil plnohodnotnejším životom.“⁴ Vedľa práce zmysel života môžu dať i deti. Privedenie detí na svet, ich príprava na život sú významnou súčasťou ozmyslenia života. Zmyslupnosť životu môže dať i altruistické rozdávanie sa všetkým, ktorí to potrebujú.

Zmysel života u konkrétnych jedincov dostáva teda rôznu konkrétnu podobu. Každá činnosť človeka, ktorá je rozvinutím dobrého v človeku alebo k nemu prispieva je zmysludávajúcou.

Šťastie

Šťastie súvisí so zmyslupnosťou života. Naplnenie života znamená vždy šťastie, ale šťastie nemusí byť naplnením života. Šťastie je pocit uspokojenia, radosti zo sledovania a dosahovania stanovených cieľov. Šťastie danej chvíle závisí na ľudskom úsilí, je jeho výsledkom, ale môže ho priniesť i náhoda. Šťastie sa prejavuje ako momenty šťastia v živí, ako momenty, ktoré tvoria akési medzníky našej životnej dráhy, alebo aspoň chvíle radosti. Šťastie ako dlhodobá charakteristika ľudského konania neobchádza nešťastné chvíle a nie je teda sledom radostných momentov. Je skôr označením schopnosti prekonávať nešťastie a proti nemu naplňovať život. Je umením znášať utrpenie, vyrovnávať sa s nepříjemnosťami, ostať verným svojim ideálom aj za nepriaznivých okolností. Je teda zápasom, bojom, charakteristikou osobnosti. Niekedy sa hovorí, že treba vedieť byť šťastným. Vlastné šťastie nemožno budovať na nešťastí iných, nemožno ho budovať na ústupkoch od mravnosti. Náplň života možno niekedy nájsť v sebaobetovaní sa pre iných. Skutočné šťastie možno nájsť len v plnohodnotnom angažovaní sa za ľudské dobro.

4. Podnikateľská etika ⁵

4.1 Problémy podnikateľskej etiky

V podnikateľskej etike ide o skúmanie ekonomických aktivít na základe hodnôt. Podnikateľská etika prezentuje ekonomiku založenú na humánnom princípe, ktorý

---

⁴ Vajda J. Etika, Engima, Nitra 1995, s. 75.

⁵ Spracované podľa práce REMIŠOVÁ, A.: Podnikateľská etika v praxi- cesta k úspechu. Bratislava: Epos 1999, s.19 – 271.

zdôrazňuje, že podnikateľské aktivity nie sú samoučelné, ale uskutočňujú sa pre ľudí a s ľuďmi, a že podnikanie má slúžiť životu. Vznik podnikateľskej etiky je svojráznou teoreticko-praktickou reakciou na množstvo ekonomických problémov, ktoré sa nazhromaždili pred ľudstvom ako celkom v určitom časovom horizonte a podstatným spôsobom sa dotkli všetkých sfér jeho konania.

Ekologické problémy: Znečistenie životného prostredia, ekologické problémy, ozónova diera, globálne otepľovanie, znečistenie vodných zdrojov, demografická explózia, vyčerpanie prírodných zdrojov, nové ochorenia a mnohé iné problémy jasne ukázali, že človek sa síce môže správať k prírode ako jej vládca, ale zároveň musí niesť za svoje konanie zodpovednosť. Zodpovednosť za prírodné prostredie sa stala morálnym imperatívom pre ľudstvo na prelome tisícročí.

Sociálne problémy: Sloboda podnikania, trhové hospodárstvo a princíp konkurencie sa akoby stali etalónom pre všetky ekonomiky a pre všetky krajiny. Existuje však primnoho sociálnych a ekonomických problémov, ktoré sprevádzajú fungovanie tohto systému.

Nezamestnanosť: Veľkým problémom pre ľudstvo je nezamestnanosť miliónov ľudí. Sociálne dôsledky nezamestnanosti, bieda rodín, detí, psychická trauma, frustrácia a pod. sú dnes ťaživým a dominantným problémom pre vlády mnohých krajín. Stúpajúca nezamestnanosť aj vo vyspelých kapitalistických krajinách vedie k sociálnym nepokojom a politickej nestabilite.

Bieda a bohatstvo: Diferenciácia medzi chudobnými a bohatými sa nepretržite prehľbuje. Viac ako jedna miliarda ľudí žije vo svete pod hranicou existenčného minima. Medzi ľuďmi existujú otrasné rozdiely. Spotreba v najbohatších krajinách je 16 – krát vyššia ako v chudobných. Bohatstvo 84 najbohatších ľudí sveta prevyšuje ročný hrubý produkt Číny s jej 1,2 miliardami obyvateľov. Obsah konzumu v bohatých krajinách by sa mal zmeniť tak, aby sa stal pre ľudský rozvoj sociálne a ekologicky únosný. Obrovská bieda miliónov ľudí sa stáva teda nielen ekonomickým, ale aj politickým, sociálnym, ekologickým a etickým problémom. Veď ak štvrtina ľudstva hladuje a žije v podmienkach, ktoré dehonestujú ľudskú dôstojnosť, tak skutočne nie je nič v poriadku vo fungovaní svetového hospodárskeho a politického systému.

Migrácia: S problémom nezamestnanosti a biedy je spojený problém migrácie, s problémom migrácie problém diskriminácie cudzincov ako lacnej pracovnej sily, pričom táto diskriminácia sa uplatňuje vo vzťahu nielen medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami, ale vo vzťahu medzi akýmkoľvek krajinami, z ktorých jedna má silnejšiu ekonomiku.

Sociálna spravodlivosť: Významné miesto vo formovaní problémov sociálnej spravodlivosti v súčasnej spoločnosti majú názory **Johna Rawlsa**. Napísal úspešnú knihu : Teória sociálnej spravodlivosti(1971). Odpovedal na otázku v hľadani lepšej, spravodlivejšej spoločnosti, kde človek nebude slúžiť výlučne ako prostriedok pre iného človeka pri dosahovaní jeho cieľov, kde sa bude zohľadňovať nerovnakosť šancí rôznych ľudí, ktorá má svoje objektívne korene v prírodných a spoločenských podmienkach, kde dokážu štáty žiť vedľa seba bez vojen a násilia, kde sa budú konflikty riešiť zásadne nenásilnou cestou.

Vznikla otázka, či svetové hospodárstvo v záujme optimálneho fungovania je schopné absorbovať do seba princípy solidarity, morálnej zodpovednosti a spravodlivosti, princípy humanizmu, ktorý vyžaduje akceptovať človeka v jeho ľudskej dôstojnosti a uznať toleranciu ako spôsob komunikácie.

Potreba nových morálnych noriem a princípov v ekonomike: Etické prvky vždy existovali v ekonomickom živote. Tam kde sú ľudia, tam je vždy aj morálka. Iná otázka je, o akú morálku ide, akú kvalitu majú jej normy, princípy, ideály. Podľa nášho názoru, dnes vznikla potreba tieto normy prehodnotiť. Práve potreba zmeniť existujúce morálne normy v ekonomickom živote, ktorý z hľadiska existencie ľudského bytia má pre človeka zásadný význam, predstavuje najdôležitejšiu príčinu vzniku novej disciplíny – podnikateľskej etiky.

V podnikateľskej etike sa ľudstvo dostalo na takú úroveň rozvoja, na ktorej vznikla akútna potreba vedeckej analýzy a syntézy etických prvkov o najdôležitejšej sfére z hľadiska prežitia ľudstva ako celku, vo sfére ekonomiky

Etické ekonomické normy sú špeciálnym prípadom všeobecne platných etických noriem, ide o špeciálnu alebo aplikovanú etiku.

Ak má byť podnikanie nielen efektívne, ale aj čestné, musí sa riadiť nielen legislatívou, ekonomickými poznatkami, ale aj etickými normami a to vo všetkých rovinách hospodárskeho života, t.j. v medzinárodných ekonomických vzťahoch, v národnom hospodárstve krajín, v podnikoch, firmách, štátnych a súkromných inštitúciách, aj v individuálnom rozhodovaní a regulovaní správania všetkých jednotlivcov v hospodárskej sfére. Súčasné predstavy o humanizme a o tolerantnom spolunažívaní zostanú nereálne ak nepreniknú do ekonomického života.

4.2 Vznik podnikateľskej etiky ako akademickej disciplíny

Podnikateľská etika vznikla v USA, v 80. rokoch minulého storočia sa sformovala ako akademická disciplína, chápe sa ako interdisciplinárna veda, ktorej skúmanie môže byť tak zo strany ekonómie, ako aj zo strany filozofie a etiky. V posledných rokoch sa inštitucionalizovala a stala sa neoddeliteľnou súčasťou podnikovej kultúry. V súčasnosti sa záujem o podnikateľskú etiku rozšíril do celej Európskej únie.

4.3 Definícia a funkcie podnikateľskej etiky

„Pod pojmom podnikateľská etika rozumieme aplikovanú integratívnu normatívnu etiku, ktorá sa zaoberá skúmaním interakcie medzi etikou a ekonómiou. Podnikateľská etika sa zaoberá analýzou morálnych noriem a princípov vo všetkých sférach hospodárskeho systému, skúmaním etických predpokladov pre funkčné podmienky moderného trhového hospodárstva. Podnikateľská etika je kritickou reflexiou ekonomických aktivít na základe hodnôt humanizmu, spravodlivosti, solidarity, slobody a tolerancie. Podnikateľská etika je normatívna etika, ktorá sa zaoberá pôsobením morálnych noriem a princípov na všetkých úrovniach ekonomiky.“⁶ Predmetom podnikateľskej etiky je oblasť konfliktu medzi ekonomickou a etickou racionalitou, medzi individuálnymi a všeobecnými záujmami, medzi princípom maximalizácie zisku a dobrom, alebo princípom spravodlivosti.

Hlavné funkcie podnikateľskej etiky:

1. odhalenie fungujúcich etických noriem a princípov;
2. konfrontácia fungujúcich princípov so želanými ľudskými hodnotami, t.j. s predstavami o dôstojnom, spravodlivom a dobrom živote;
3. sformulovanie nových etických noriem a princípov;
4. vypracovanie postupov na aplikáciu týchto noriem a princípov do ekonomickej sféry na všetkých úrovniach riadenia.

---

⁶ REMIŠOVÁ Anna, Podnikateľská etika v praxi – cesta k úspechu. EPOS, 1999, Bratislava, s.35.

4.4 Tri úrovne prieniku etiky a ekonomiky

Makroúroveň: Hlavným subjektom činnosti je štát a zákonodárne orgány, preto prienik etiky a ekonomiky predstavuje sformovanie etického rámca pre fungovanie ekonomiky. Na tejto úrovni kde ako subjekt vystupuje celá spoločnosť, ide o skúmanie etických predpokladov v určitom hospodárskom poriadku. Ide o stanovenie základného etického rámca v ktorom sa uskutočňuje hospodárska činnosť, o otázky sociálnej politiky, o stanovenie hospodárskej politiky, finančnej, daňovej politiky, o stanovenie stratégie v medzinárodných vzťahoch a o vytýčenie priorít z hľadiska orientácie hospodárstva.

Mezoúroveň: Jedná sa o pôsobenie a skúmanie etických noriem na úrovni inštitúcií, jednotlivých podnikateľských subjektov, nezávisle od stupňa ich organizovanosti, veľkosti alebo spôsobu organizovania – koncerny, odbory, profesijné združenia, záujmové spolky a pod. Stredná úroveň etického a ekonomického prieniku odráža teda etický rámec, ktorý si utvára samotná firma alebo podnik. Implementácia etiky na mezoúrovni má podobu inštitucionalizácie. Jednou z najčastejších foriem je etický kódex firmy. Tu patrí dominantné postavenie interakcii medzi zamestnancami a zamestnávateľom. Etický základ majú však i vzťahy k ekonomickým partnerom, zákazníkom, ale i k akcionárom a vôbec k všetkým zainteresovaným subjektom. Vytváranie imidžu firmy ako férovej, založenej na rešpektovaní a dodržiavaní zásad slušnosti a poctivosti v podnikateľských aktivitách, je pre podnik veľkou hodnotou.

Mikroúroveň: V podnikateľskej etike predstavuje jednotlivý človek, jednotlivé indivídium, ako reálne existujúci a pôsobiaci subjekt vo sfére ekonomiky – či už vystupuje ako produkujúci, kupujúci, konzument, podnikateľ, akcionár, manažér a pod.

Všetky tri úrovne prieniku etiky a ekonomiky sú vzájomne späté, prelínajú sa, ovplyvňujú sa.

4.5 Zisk verzus etika v podniku – neuralgický bod podnikateľskej etiky

Profítujúca výroba, distribúcia a predaj sú najcharakteristickejšie funkcie podnikania v spoločnosti. Len pri ekonomickom podnikaní, len pri hospodárskych subjektoch však ide o spojenie vytvárania dobra a maximalizovania zisku. Maximalizáciu zisku považujú mnohí ekonómovia za najdôležitejšiu spoločenskú zodpovednosť podnikania.

Čo požaduje podnik od spoločnosti: Podnikateľ očakáva zveľadenie bohatstva, ponúka obchod, vytvára pracovné príležitosti, inovuje a produkuje bohatstvo nevyhnutné pre výživu. Vo svojej činnosti je závislý od spoločnosti v ktorej sa realizuje.

Podnikanie a obchod potrebujú ochranu ich existencie, realizácie, potrebujú vnútorný poriadok, pravidlá hry, potrebujú stanovenie mechanizmu presadenia týchto pravidiel, garantovanie pravidiel pri zmenách, ktorými spoločnosť nepretržite prechádza. Pokiaľ podnikateľská sféra nemá takúto záruku jej aktivity sú zakaždým ohrozené a predovšetkým je ohrozené investovanie zo strany podnikateľov, čo má spätne ďalekosiahle dôsledky pre celú spoločnosť, otázka investovania je otázkou budúcnosti. Pre podnikanie je veľmi zložitá – realizovať plný potenciál v enviromentálnej oblasti, pokiaľ všeobecne platné podmienky v spoločnosti sú nepriaznivé.

Očakávania spoločnosti od podnikov: Spoločnosť očakáva od podnikov zveľadenie bohatstva krajiny, vytvorenie pracovných príležitostí, uskutočnenie sponzorstva. Základná úloha podnikania spočíva vo vytváraní prostriedkov, ktorými sa pokrývajú materiálne potreby spoločnosti. Ide teda o zodpovednosť podnikov pred spoločnosťou za prírodné, hospodárske a kultúrne bohatstvo ako i za sociálny rozvoj alebo za spoločenské dobro.

Ak firmy neinvestujú len vo svoj vlastný prospech, napomáhajú tým riešeniu vážnych sociálnych problémov – sociálnych výziev ako sú nezamestnanosť, inflácia, úpadok obcí a miest, stagnácia produktivity, nízka životná úroveň.

4.6 Teória stakeholderov (záujmových skupín) – teória sociálnej zodpovednosti podniku

K interným záujmovým skupinám patria vlastníci, akcionári, zamestnanci, manažéri, k externým záujmovým skupinám patria zákazníci, spotrebitelia a dodávatelia, veritelia, konkurenti, vláda, vládne orgány, regióny, spoločnosť.

Rozčlenenie sociálnej zodpovednosti podniku voči jednotlivým skupinám: ⁷
Zodpovednosť podniku voči spoločnosti a štátu:

- dodržiavať právne predpisy krajiny,

---

⁷ Remišová Anna: Podnikateľská etika v praxi – cesta k úspechu. Bratislava: EPOS, 1999, str. 75-79.

- napomáhať pri programoch ochrany a tvorby životného prostredia, resp. participovať na koncepcii trvale udržateľného rozvoja,
- participovať na vytváraní spoločenského bohatstva,
- dodržiavať bezpečnosť a zdravotnú neškodlivosť svojich produktov,
- vyvarovať sa činnosti, ktoré by mohli viesť k ohrozeniu zdravia a bezpečnosti pri používaní nebezpečných technológií a technického zariadenia,
- šíriť dobré meno / imidž a propagáciu krajiny,
- podporovať plnenie strategických zámerov štátu,
- podporovať rozvoj spoločnosti,
- morálne a technicky pozdvihnúť ľudské hodnoty a životnú úroveň.

Zodpovednosť podniku voči vláde

- plnenie podmienok vyplývajúcich zo zakladacej listiny,
- plnenie legislatívy,
- chrániť národné bohatstvo,
- rešpektovať práva občanov – enviromentálne, odborárske, spotrebiteľské,
- rešpektovať práva zamestnancov, platiť dane a poplatky,
- účelne využívať dotácie.

Zodpovednosť podniku voči regiónu

Ide o podobné zodpovednosti ako voči štátu a spoločnosti, ale na regionálnej úrovni:

- ochrana a tvorba životného prostredia regiónu – vytvorenie pracovných príležitostí, udržanie zamestnanosti,
- podporovať ekonomický rozvoj regiónu a snažiť sa o zvýšenie životnej úrovne, prispievať k rozvoju infraštruktúry regiónu,
- prispievať k zachovaniu lokálnej kultúry regiónu,
- upevňovať samostatnosť regiónu,
- zabezpečiť sponzoring regiónu v oblasti vzdelávacej, kultúrnej, športovej.

Zodpovednosť podniku akcionárom a vlastníkom

Tieto skupiny majú dominantné postavenie v riadení, pričom ich kompetencie závisia od vloženého vkladu. Zodpovednosť podniku voči týmto skupinám sa koncentruje na:

- ochranu kapitálu,
- podnikanie v medziach zákona,
- spravovanie podniku tak, aby rástla hodnota akcií,
- optimálnu dividendovú politiku,
- pravdivú a pravidelnú informovanosť o stave podniku,

- spravodlivé pridelovanie hlasovacích práv,
- dbať o dobré meno podniku – goodwill.

Zodpovednosť podniku voči spotrebiteľom

Uspokojovanie potrieb spotrebiteľov či klientov by malo patriť ku základným cieľom podniku. Vo vzťahu k tejto skupine má podnik:

- poskytovať pravdivé informácie o výrobku,
- vyrábať výrobky podľa platných noriem a tým garantovať ich kvalitu a zdravotnú nezávadnosť,
- garantovať bezpečnosť pri používaní výrobku – garantovať servis k výrobkom,
- preberať zodpovednosť pri reklamáciách,
- vytvárať primerané ceny,
- zakladať vzťah k zákazníkom na princípoch slušnosti a zdvorilosti,
- ponúkať rozmanité výrobky a služby.

Zodpovednosť podniku voči obchodným partnerom

Ide o snahu:

- pristupovať k uzatváraniu dodávateľsko-odberateľských zmlúv ako férový partner,
- používať rovnaké kritériá voči všetkým dodávateľom,
- záväzne plniť všetky zmluvné podmienky (termíny, množstvo, splatnosť),
- byť čestný vo vzťahu k partnerom, ak sa vyskytnú prekážky pri plnení zmluvy.

Zodpovednosť podniku voči veriteľom

Všeobecne možno túto zodpovednosť stanoviť ako:

- splácať svoje záväzky v stanovenom čase,
- poskytnúť dôveryhodné garancie,
- dodržať podmienky zmlúv (čas, penále),
- seriózne jednanie s veriteľom,
- pravdivá informovanosť o stave podniku,
- efektívne zhodnotenie ním vloženého kapitálu.

Zodpovednosť podniku voči zamestnancom

Do kategórie zamestnancov v tejto časti zahrňame aj manažment. Takže podnik má vo vzťahu k vlastným zamestnancom:

- spravodlivo a v dohodnutých termínoch odmeňovať za vykonanú prácu,
- garantovať dodržiavanie základných ľudských práv na pracovisku,
- ochraňovať pred diskrimináciou,
- zabezpečiť prácu,

- zabezpečiť zdravé pracovné podmienky,
- umožniť odborný rast a možnosť postupu,
- plniť všetky podmienky vyplývajúce z kolektívnych a pracovných zmlúv,
- dodržiavať právne predpisy súvisiace so zamestnávaním pracovníkov (odvody do sociálnej a zdravotných poisťovní) – prejaviť uznanie práce zamestnancov,
- vytvárať podmienky pre účasť na rozhodovaní.

Zodpovednosť organizácie voči manažmentu

Podnik má zodpovednosť aj voči manažmentu, ktorá sa prejavuje predovšetkým tým, že:

- rešpektuje legálne konanie manažmentu,
- poskytne priestor pre rozvoj organizácie,
- stanoví etický štandard,
- poskytne dôveru,
- garantuje odborný rast.

Zodpovednosť organizácie voči konkurencii

Aj keď sa tento typ zodpovednosti diskutuje, predsa len treba hovoriť o zodpovednosti vo vzťahu ku konkurencii, ktorej podstata spočíva v tom, že podnik:

- dbá o férové dodržiavanie pravidiel konkurenčného boja,
- rešpektuje zákony, ktoré regulujú konkurenčné vzťahy,
- má v úcte súkromný majetok konkurencie,
- nevyzdvihuje svoje výrobky a služby očierňovaním výrobkov konkurencie,
- dbá o dobré meno odvetvia či branže.

Môžeme teda povedať, že sociálna zodpovednosť podniku alebo firmy sa týka tak spoločnosti, ako aj všetkých skupín, s ktorými podnik prichádza do styku. To vytvára zložitú štruktúru sociálno-etickej zodpovednosti podniku za jednotlivé skupiny.⁸

Z hľadiska morálnej zodpovednosti ide o zvažovanie dôsledkov činnosti z aspektu spravodlivosti, čestného, férového prístupu podniku ku všetkým zainteresovaným stranám. Ide v podstate o rešpektovanie základných etických noriem v podnikaní. Morálna zodpovednosť podnikov sa často vyjadruje tzv. etickým podnikovým minimom:

- povinnosť neškodiť iným,
- správať sa zodpovedne.

---

⁸ REMIŠOVÁ Anna: Podnikateľská etika v praxi – cesta k úspechu. EPOS, 1999, Bratislava, str.75-79).

V procese rozhodovania by sa mala každá firma, ktorej záleží na jej etickom profile a imidži, snažiť sa do svojej stratégie zahrnúť tieto základné etické princípy.

1. Neškodiť iným.
2. konať čestne voči všetkým zúčastneným stranám.
3. Participovať na spoločnom blahu.

Prvý princíp sa považuje za morálne minimum, ku ktorému sa hlási každá firma.

Druhý princíp predstavuje základnú požiadavku v komunikácii a kooperácii medzi ľuďmi, bez ktorej akákoľvek zmluva je absurdná a bezpredmetná. Byť čestným v konaní zároveň vyjadruje úctu k druhej osobe.

Tretí princíp predstavuje uvedomenie, že každá firma a podnik sú vždy súčasťou určitého spoločenstva a z toho spolužitia im vyplývajú tak práva ako aj povinnosti.

4.7 Podniky a trvale udržateľný rozvoj

Trvale udržateľný rozvoj predstavuje nový model rozvoja, ktorý bol prijatý Svetovou konferenciou OSN pre životné prostredie a rozvoj v roku 1992. Tento model vychádza z idey zladať rast blahobytu žijúcich generácií s ochranou životného prostredia pre budúce generácie. Ide o dlhodobý projekt, ktorého základnou myšlienkou sa stalo neobmedziť potreby budúcich generácií.

Projekt udržateľného rozvoja vychádza z myšlienky prevziať zodpovednosť za budúce generácie, nežiť na úkor budúcich pokolení, hľadá súlad medzi súčasným uspokojovaním potrieb a uspokojovaním potrieb v budúcnosti. Ukázalo sa, že ďalšie ľudské pôsobenie vo vzťahu k prírode, ale aj k sebe samému, by malo byť založené na iných hodnotách ako doteraz. Ide o spôsob života, ktorý hľadá rovnováhu medzi individuálnymi právami a slobodami každého jednotlivca a vymedzením zodpovednosti za svoje správanie so zreteľom na dôsledky svojho konania vo vzťahu ku všetkým zainteresovaným stranám. Pojem zodpovednosti za ostatných ľudí, ako i za generácie, ktoré prídu po nás, sa stáva hlavnou otázkou nového prístupu k uspokojovaniu svojich potrieb. Spôsob života založený na stratégii trvale udržateľného rozvoja spája slobodu a zodpovednosť. Zodpovednosť za seba, za prírodu, za iných, za iné generácie. Stratégia trvale udržateľného rozvoja predpokladá také spolužitie ľudí v prírode, ktoré je založené na hodnotách humanizmu, slobody, tolerance a spravodlivosti.

Právo na prácu:

V Ústave SR je zakotvené právo občanov na prácu. Rôzne krajiny ponúkajú pracovné príležitosti, tieto sa však odlišujú podľa technického rozvoja. Rozvinutejšie krajiny ponúkajú viacej možností pracovať ako krajiny menej rozvinuté.

Ponuku práce ovplyvňuje početnosť obyvateľstva, životný štýl obyvateľstva, spôsob trávenia voľného času obyvateľstva. Prirodzený prírastok obyvateľstva závisí od sociálno-ekonomických, kultúrnych a náboženských podmienok krajiny. Ľudia sa sťahujú predovšetkým za lepšími ekonomickými podmienkami, za prácou, ktorá je lepšie platená v zahraničí.

Právo na zhromažďovanie:

Ústava SR zaručuje právo ľuďom združovať sa, keď si to vyžadujú ich ekonomické a sociálne podmienky. V SR je zaužívané tzv. tripartitné rokovanie. Je to rokovanie medzi zástupcami vlády a ich orgánov, organizáciami zamestnávateľov a odborovými centrálnymi. Výsledkom rokovania je dohoda spravodlivo prijímaná na jeden rok.

Právo na štrajk:

Ústava SR zaručuje právo na štrajk. Jedným z najzávažnejších prostriedkov, ktoré majú odbory alebo zamestnanci vyjadriť principiálny nesúhlas s riešením problému je štrajk.

Právo na spravodlivú mzdu a uspokojujúce pracovné podmienky.

Ústava SR zaručuje právo na odmenu za vykonanú prácu dostatočnú na to, aby ľuďom umožnila dôstojnú životnú úroveň. Zákonník práce stanovuje, že pracovníci majú právo na odmenu za vykonanú prácu podľa jej množstva, akosti a spoločenského významu. Za najvyšší princíp v odmeňovaní sa považuje spravodlivo ocenená práca. Pracovník by mal mať pocit, že je odmeňovaný spravodlivo, na základe výkonu.

Diskriminácia v zamestnaneckých vzťahoch

Prejavy diskriminácie bývajú rôzne: od predsudkov v myslení až po otvorené násilie. Diskriminácia je jav neetický. Škodí jednotlivcom alebo skupinám, obmedzuje ich v konaní, bráni im v realizácii osobného života. Mimoriadne nemorálne je keď pri pracovnej

diskriminácii žien, alebo farebných obyvateľov sú postihnuté rodiny, predovšetkým deti. Diskriminácia porušuje princíp úcty k človeku, je popretím ľudskej dôstojnosti. Diskriminácia je nespravodlivá, lebo hodnotí ľudí na základe ukazovateľov, ktoré nezávisia od nich samých, Je negácia rovnosti ľudí ako ľudských bytostí. Diskriminácia je porušením základných ľudských práv. Prekonanie diskriminácie predpokladá akceptovanie a rešpektovanie prirodzenej rasovej, pohlavnej, kultúrnej, náboženskej, sociálnej odlišnosti iných ľudí, alebo skupín ľudí.

Diskriminácia podľa rasy:

Napriek zrušeniu otroctva, pretrváva dodnes diskriminácia čierneho obyvateľstva, boli vytlačení do podradných povolání, ktoré si vyžadovali nízku kvalifikáciu.

Diskriminácia žien:

Ženy sú najväčšou skupinou, ktorá je diskriminovaná na trhu práce. Ženy tvorili v 80. rokoch u nás až 55% pracovnej sily. Ženy sa v stále väčšej miere uchádzajú o miesta, ktoré boli dlhé roky doménou len mužskej časti populácie a dokazujú, že ich pracovné výkony na týchto postoch sú adekvátne pracovným výkonom zo strany mužov. Diskriminácia miezd žien je dnes zapríčinená tým, že ženy v rovnakých profesiách ako muži sú menej platené, ale predovšetkým tým, že nemajú k týmto miestam prístup. Diskrimináciou môžeme nazvať aj takú sociálnu prax, keď starostlivosť o rodinu a deti spoločnosť prenesie na ženy, pričom žena vykonáva svoje pracovné povinnosti.

Diskriminácia cudzincov:

Priťahovalci vo vyspelých európskych krajinách vykonávajú zväčša fyzicky náročnejšiu prácu. Práca a život miliónov cudzincov je aj etickým problémom. Predstavujú lacnú pracovnú silu, nevyhnutnú pre hospodárstvo rozvinutých krajín. Pre cudzincov sú práca v zahraničí a mzda za ňu, ako i podmienky, v ktorých tu žijú, neporovnateľné s podmienkami v ich pôvodnej krajine. Preto odchádzajú za prácou a zostávajú tam žiť.

Veková diskriminácia:

Vyskytuje sa v inzerátoch podnikov pri hľadaní zamestnancov aj na osobných pohovoroch so záujemcami o prácu. Niekedy tieto vekové požiadavky sú odôvodnené, vo väčšine prípadov, však nie. Analýzy ukazujú, že v zahraničí sa veková diskriminácia berie vážne a mnohé firmy boli zažalované za diskriminačné požiadavky na obsadenie určitého pracovného miesta. Aj u nás treba prijať určité pravidlá, ktoré by firmám zabránili zneužívať prevyšujúci dopyt na trhu práce.

Prepúšťanie z práce ako etický problém

Prax ukazuje, že väčšina vedení podnikov nie je dostatočne profesionálne pripravených na hromadné prepúšťanie pracovníkov. Oznamovať pracovníkom, ktorí boli roky lojálni voči firme a spojili svoje osudy s osudmi firmy, že budú prepustení patrí k najnáročnejším úlohám riadiaceho pracovníka. Správy o prepustení sa prijímajú veľmi bolestne, patria k najstresovejším faktorom. Férový prístup, uvoľnená atmosféra, otvorenosť, empatia, pomoc pri hľadaní nového pracovného miesta sú významnými faktormi pri hľadaní novej identity človeka. Prepúšťanie pracovníkov by malo byť založené na princípoch čestnosti, otvorenosti, spravodlivosti, empatie, úcte k osobnosti. Pracovníkovi, ktorý je prepustený sa má vysvetliť, že sa ruší len pracovné miesto nie jeho osobnosť.

Sexuálne obťažovanie na pracovisku ako etický problém

Najčastejšou formou sexuálneho obťažovania sú posmešné a urážlivé poznámky mužských kolegov. Prejavuje sa vo vzťahu muža k žene, alebo nadriadeného k podriadenej. Sexuálne obťažovanie je porušením zákonov na ochranu osobnosti, je zásahom do jej súkromia, spôsobuje jej morálnu ujmu a poškodzuje povest'.

Podnik, ktorý sa chce vysporiadať so sexuálnym obťažovaním musí jasne popísať črty a postupy, ktoré charakterizujú čo sa nazýva sexuálnym obťažovaním a jasne prehlásiť, že takéto správanie je vo firme zakázané. Mal by zaviesť tematické vzdelávanie pre všetkých

zamestnancov, zaviesť jasný postup pre predkladanie a prešetrovanie sťažností na sexuálne obťažovanie. Podnik by mal dôkladne prešetriť každú sťažnosť, ponúknuť kroky k náprave, sledovať ako opatrenia účinkujú a presvedčiť sa o tom, že nedochádza k žiadnym odvetným opatreniam. Podnik by mal skúmať sexuálne obťažovanie medzi budúcimi zamestnancami a osobami odchádzajúcimi z organizácie. Mal by zaangažovať všetkých vedúcich pracovníkov, vrátane najvyšších, aby sa na pracovisku sexuálne obťažovanie nevyskytovalo.

Čo ak sú jednotlivci sexuálne obťažovaní? Stať sa to môže každému. Treba dať najavo človeku, ktorý obťažuje, že jeho správanie je nepríjemné a ponizuje. O tomto probléme netreba mlčať, treba hovoriť o probléme ľuďom, ktorým dôverujeme. Ak nechceme odísť z podniku, ani so sexuálnym obťažovaním sa nezmierime, treba problém riešiť súdnou cestou.

4. 8 Lojalita a jej hranice

Lojalita predstavuje rešpektovanie interných požiadaviek firmy, predpokladá pocit spolupatričnosti a vernosti firme, pocit spoluzodpovednosti za rozvoj firmy a osobnú zainteresovanosť na úspechoch firmy.

Problém lojality sa dnes v odbornej literatúre diskutuje s tzv. problémom „whistle – blowing“, čo znamená zverejnenie oznamu o neetickom alebo škodlivom konaní nejakej organizácie, podniku alebo ich pracovníka, prostredníctvom iného ich pracovníka mimo normálneho služobného postupu.

Zverejnenie môže mať rôzne formy:

Interný whistle – blowing vyjadruje situáciu, keď pracovník odhalí alebo sa dozvie o nevhodnom správaní niekoho z vnútra organizácie alebo firmy a zverejní túto skutočnosť vo vnútri firmy, pričom je to mimo dodržania organizačných postupov.

Externý whistle – blowing, ide o situáciu, keď sa pracovník dozvie informáciu o činnosti firmy, ktorú považuje z morálneho hľadiska za nesprávnu. Ak pracovník zverejní túto informáciu mimo organizácie, t.j. na verejnosti, alebo podá informácie o podniku na vládnu úroveň alebo poskytne informácie masmédiám, hovoríme o externom zverejňovaní.

Personálny whistle – blowing znamená, že sa zverejňuje skutok, ktorý sa týka osobne človeka, zverejňujúceho takéto neetické konanie. Zverejnenie sa požaduje vtedy, keď takéto správanie ďalej bezprostredne ohrozuje iných ľudí.

Nepersonálny whistle – blowing. Jedná sa o také zverejnenie o neetických alebo škodlivých praktikách, ktoré sa bezprostredne netýkajú informujúcej osoby.

Vládny whistle – blowing. Je to vtedy, keď sa odhaľuje zverejnenie nemorálnych skutkov na úrovni vládnej byrokracie, alebo štátneho aparátu. Napr. keď ide o odhalenie veľkých korupčných škandálov.

Nevládny whistle – blowing . Patrí sem zverejnenie neetického správania, do ktorého vláda nie je zapojená. Spravidla firmy sú zainteresované na odstránení týchto javov a neprotestujú proti ich odhaleniu, preto že tieto aktivity firme škodia a sťažujú splnenie cieľov firmy.

Zverejnenie je morálne požadované, ak je založené na dôkaze, je nezaujaté z konkrétneho stanoviska, že spoločnosť praktizuje veci, ktoré sú pre verejnosť alebo používateľov nebezpečné.

Zamestnanec si musí byť vedomý, že zverejnenie nevyhnutne prinesie so sebou zmeny. Možnosť dosiahnuť úspech musí byť takou hodnotou, že vyváži riziko, ktoré sa po zverejnení predpokladá.

4.9 Etický aspekt komunikácie v pracovných vzťahoch

Osobitným problémom v komunikácii je zanedbávanie etickej stránky komunikácie. Pritom sú to práve problémy spojené s komunikáciou, ktoré spôsobujú veľkú časť etických konfliktov. Tón hlasu, posmešné grimasy, nesúhlasné kývanie hlavou, dramatické gestá, ale aj vulgárne slová, neobvyklé a neželané oslovovanie, ohováranie a niekedy len nevydarený žart či nevhodne utrúsená poznámka, to sú len niektoré z komunikačných problémov, ktoré spôsobujú stress, vyvolávajú hádky, urážajú ľudskú dôstojnosť a ktoré sú zdrojom napätia v pracovných kolektívoch, ale aj častým dôvodom pre odchod z pracoviska.

Etická dimenzia reklamy

Základné požiadavky na reklamu sú tieto:

1. Každá reklama musí byť čestná, založená na pravdivých údajoch a v súlade s platným právnym poriadkom.
2. Každá reklama musí byť pripravená s pocitom zodpovednosti voči spotrebiteľovi.
3. Každá reklama musí zodpovedať zásadám konkurenčného súperenia a slušnosti.
4. Žiadna reklama nesmie ohrozovať dobré meno reklamy ako takej, alebo znižovať dôveru v reklamu ako službu spotrebiteľom.

V reklame sa rozlišujú pojem lož a nepravda. Lož v reklame sa vyskytuje vtedy, keď osoba, ktorá podáva informáciu ako pravdivú ostatným ľuďom, ktorým sa zdá táto informácia odôvodnená a pravdivá, vie, že informácia je nepravdivá. Nepravda je taká informácia, ktorá je síce nepravdivá, ale osoba, ktorá túto informáciu podáva, je presvedčená o jej pravdivosti. Niekedy v takýchto prípadoch hovoríme o omyle.

Požiadavka pravdivosti reklamy je jednou z najdôležitejších, ktorú verejnosť vyžaduje od reklamy. Nepravdivá reklama totiž vedie k zavádzaniu verejnosti, čo je z morálneho hľadiska neprípustné.

Je neetické klamanie, zavádzanie a podvod v reklame., takisto je neetické neupozorniť na nebezpečenstvo, pokiaľ ho kupujúci, na základe poskytnutej informácie o výrobku neočakáva. Nie je neetické používať v reklame slovné obrazy, ktoré bežne nepoužívame. Takisto neetické nie je ľudí presvedčať alebo informovať.

Manažér a etika

Manažér môže úplne ignorovať či popierať existenciu etiky v ekonomike. Manažér môže uznávať etiku ako prostriedok pre zvýšenie efektivity a produktivity podniku a môže ju brať do úvahy čisto pragmaticky. Ďalším typom uvažovania je stotožnenie etiky a legality. Za etické je považované manažérom to, čo je legálne. Manažér uznáva legitimitu etiky, ide o vedomé akceptovanie integrácie ekonomickej a etickej racionality, ktorá sa prejavuje v kritickej reflexii zisku, ak by sa týmto ziskom malo škodiť iným.

Rozvoj a uplatnenie manažérskej etiky sú úzko späté s podnikovou kultúrou a úrovňou rozvoja etiky v organizácii. V rozvoji etiky vo firme zohrávajú kľúčovú úlohu osobnosť manažéra a postoj organizácie k etike. Z hľadiska rozvoja etického programu v organizácii je neprípustné požadovať od podriadených dodržiavanie istého morálneho štandardu a sám ho porušovať. Najdôležitejšie je v manažérskej etike, aby manažér praktizoval to čo sám hlása.

Manažér vo všetkých podnikateľských aktivitách by mal so všetkými ľuďmi zaobchádzať s úctou a rešpektom ako k ľudským bytostiam. Ak manažér nemôže priviesť do súladu svoje svedomie s typom podnikania, v ktorom pracuje alebo s podnikateľskými aktivitami, ktoré od neho vyžaduje firma, radšej by mal z firmy odísť.

Organizácia by mala jasne deklarovať svojim zamestnancom aké etické správanie sa od nich vyžaduje v súvislosti s ich pracovným zaradením. Vyslovene by nemali škodiť ľuďom, ich majetku, životnému prostrediu. Firma informuje v etickom kódexe zamestnancov ako sa majú správať. Vedenie by malo školiť pracovníkov v oblasti podnikateľskej etiky.

4.10 Formy inštitucionalizácie etiky v organizácii

K základným formám inštitucionalizácie etiky v podniku a k základným prvkom etického programu patria nasledovné:

- etický kódex je písaný súhrn morálnych požiadaviek, ktoré majú podobu morálnych noriem, princípov či ideálov, ktorými by sa mal riadiť každý pracovník firmy. Etický kódex podniku reguluje správanie sa všetkých pracovníkov v súlade s požadovaným morálnym štandardom vo vzťahu k spolupracovníkom, ale i zákazníkom, obchodným partnerom a pod.

Podnikový etický kódex je vyjadrením hodnôt predovšetkým majiteľov podniku, či vedenia podniku.

Etický kódex by nemal sťažovať výkon funkcie, ale by mal napomôcť rozhodovaniu členov profesie alebo pracovníkom firmy s ohľadom na určité morálne hodnoty napr. ak je firmou stanovené, čo sa považuje za dar, resp. za pozornosť či prejav vďačnosti, a čo za úplatok, tak zamestnanec vie nielen to, že úplatok sa považuje vo firme za nemorálny, ale aj to, čo presne považuje jeho zamestnávateľ za úplatok. Keď je etický kódex vypracovaný dôsledne a je kreatívny, je vždy veľkým prínosom pre ekonomickú výkonnosť. Etickými kódexami sa dáva prednosť dobru pred ekonomickým profitom, resp. pred peniazmi.

Po zavedení etického kódexu sa vo firmách zvýšila pracovná disciplína, zlepšili sa medziľudské vzťahy, zvýšila sa kvalita produkcie alebo služieb, zlepšila sa komunikácia medzi manažmentom a ostatnými pracovníkmi.

Typy etických kódexov: Rozlišujeme ašpiračný kódex, ktorý vyjadruje ideály, ku ktorým by praktické konanie subjektu malo smerovať, výchovný kódex, obsahuje presne určené pokyny s presnou interpretáciou a opisom a regulačný kódex – sú v ňom rozpracované morálne požiadavky do detailov.

Druhým kritériom delenia etických kódexov je subjekt, inštitúcia, pre ktorú je kódex vypracovaný a ktorej členovia sa majú podľa daného kódexu správať. Patria sem:

Profesijné etické kódexy sú povolané riadiť odborné aktivity všetkých členov istej profesie či pracujú ako zamestnanci, alebo samostatne.

Odvetvový etický kódex (branžový etický kódex) platí pre určité hospodárske odvetvie alebo odvetvie ľudskej činnosti či pre určitú skupinu, ktorej členovia pracujú v rovnakom odbore. Ak všetky firmy, ktoré sa nachádzajú navzájom v konkurenčnom vzťahu, dodržiavajú odvetvový etický kódex, tak žiaden podnik nie je vystavený nebezpečenstvu zneužitia jeho etických pravidiel a zároveň odvetvie ako celok si vytvára imidž sociálne zodpovedného odvetvia, z čoho spätne profituje každý jeho podnik, či firma. Imidž zodpovedného a spoľahlivého odvetvia má veľký význam pri získavaní zákazníkov. Medzi prvé a najvýznamnejšie odvetvové kódexy na Slovensku patrí Kódex bankovej etiky, ktorý prijala Asociácia bánk a poisťovní na Slovensku v r. 1993.

Podnikové etické kódexy sú dnes veľmi rozšírené v USA ich má podľa výskumu v roku 1989/90 až 93% skúmaných firiem. Na Slovensku sa etické kódexy vyskytujú len zriedkavo. Podľa výskumu z roku 1996, na Slovensku spomedzi 276 opýtaných podnikov len 18,12% odpovedalo, že majú etický kódex (Remišová, 1998).

Etický leitmotív. Ide o vypracovanie prípadových štúdií, ktoré znázorňujú reálnu alebo fiktívnu situáciu z podnikovej praxe, t.j. ekonomicko-etickú dilemu. V ekonomicko-etickej dileme ide o odborný problém, ktorého riešenie závisí nielen od odborných ekonomických a právnych vedomostí, ale predovšetkým od morálnych princípov subjektu rozhodovania. Spracované štúdie v písomnej forme poskytujú návody na riešenie takýchto problémov v reálnom živote.

Pracovník zodpovedný za etiku, riaditeľ pre etiku. Toto opatrenie sa realizuje v praxi prostredníctvom etického riaditeľa a odporúča sa v malých a stredných podnikoch, kde sa

zodpovednosť za etický rozvoj firmy môže stať dlhodobou funkciou člena vedenia. Vo veľkých podnikoch sa odporúča vymenovať samostatného etického predstaveného resp. etikou povereného manažéra. Tento plní úlohu podnikového svedomia, je konzultantom pre etickú problematiku v rámci podniku. Odporúča sa na tejto pozícii zamestnať psychológa s etickým vzdelaním, alebo etika s psychologickým vzdelaním.

Ombudsman (dôverník) zástupca kolektívu pre etiku. Ide o novú formu inštitucionalizácie etiky, ktorá je rozšírená v USA. Ide o vymenovanie niekoho alebo zamestnanie niekoho na pozíciu etického poverenika. Znamená to vytvorenie systému rozvoja, koordinácie a kontroly etických záležitostí. Zavedenie tejto funkcie svedčí o tom, že podniku už nejde len o príležitostné uplatnenie etických opatrení, ale o skutočne cieľavedomý, systematický a organizovaný postup v presadzovaní etických hodnôt do podnikovej činnosti.

Komisia pre etiku je vytvorená pre riešenie morálnych otázok v súvislosti s obchodnou a podnikateľskou činnosťou organizácie. V svojej klasickej forme predstavuje nezávislé dialógové fórum, katalyzátor dorozumievacieho procesu, ktorý poskytuje pomoc pri etických konfliktoch podniku a poukazuje na možné riešenia týchto konfliktov. Tohto procesu sa zúčastňujú nielen strany, ktoré sú zúčastnené na konflikte, ale aj etickí odborníci. Hlavným poslaním etickej komisie je vysvetľovanie a riešenie konfliktných situácií v podniku. Komisia by mala dbať, aby nestratila svoj dialogický charakter. Komisia by mala pracovať priebežne, diskutovať o prijatých opatreniach etického kódexu, zavádzať nové etické opatrenia. Komisia by mala pravidelne oboznamovať podnikovú verejnosť s výsledkami už zavedených etických opatrení napríklad formou podnikového časopisu.

Etické okrúhle stoly: môžu sa ich zúčastniť všetci zúčastníci. Takéto etické opatrenie by sa malo realizovať tam kde ešte nezavedli žiadne etické opatrenia a ktoré pociťujú potrebu vyjasniť si niektoré problémy a nechcú pred nimi zatvárať oči. Vytvorenie priestoru pre pravidelné organizovanie okrúhlych stolov, formálne i tematicky veľmi flexibilných, znamená otvorenie sa etickej problematike vo firme. Charakter týchto rozhovorov by mal byť demokratický a tolerantný.

Seminár o etike. Semináre o etike predstavujú formu vzdelávania v oblasti etiky, ktoré sa organizujú jednorazovo alebo pravidelne pre vybrané skupiny pracovníkov podniku, prípadne pre všetkých pracovníkov podniku. Úlohou seminárov je poukázať na miesto morálky

v našom živote, vysvetliť rôznorodosť rôznych morálnych princípov, noriem, požiadaviek, poukázať na prítomnosť morálnych noriem v profesionálnej činnosti, odhaliť podstatu etických dilem a prostredníctvom prípadových štúdií, či modelových situácií riešiť tieto situácie.

Seminárna časť o etike. Etické vzdelávanie môže byť včlenené do systému vzdelávania manažérov alebo do systému odbornej kvalifikácie pracovníkov. Obsah seminárnej časti o etike by mal byť ako pri seminári o etike. Nemala by byť zaradovaná na konci seminárov.

Etický workshop. Podnikový workshop má charakter ďalšieho etického vzdelávania, v ktorom sú jednotlivé témy podrobnejšie rozpracované. Je na vedení podniku, aby vysvetlilo etickú dimenziu špecifických podnikových problémov, aby o týchto otázkach diskutovali. Napríklad ak existuje v podniku problém so zlými medziľudskými vzťahmi, vedenie podniku by malo iniciovať workshop o korektných kolegiálnych vzťahoch, kde by bola vysvetlená otázka nevyhnutnosti tolerancie a rešpektovania základných ľudských práv, napr. právo na súkromie.

Etické diskusné fórum. Diskusné fóra môžu byť externé a interné. Môžu byť reakciou ako na problémy, ktoré vyplývajú z podnikovej činnosti, tak i na problémy, ktoré vyplývajú z trhu alebo celkového podnikateľského prostredia. Na diskusnom fóre sa môžu zúčastňovať aj externí účastníci.

Horúce linky. Môžu mať externý alebo interný charakter. Prostredníctvom zriadených telefónnych liniek, alebo poštových boxov, majú pracovníci možnosť anonymne sa obrátiť na etickú komisiu alebo etického riaditeľa, aby oznámili skutočnosť, ktoré podľa ich morálneho presvedčenia nie sú správne, resp. aby dostali informáciu, ako sa majú zachovať, keď ich nadriadený navádza na neetické konanie. Pracovník môže oznámiť veci, ktoré sa bojí oficiálne zverejniť, alebo ktoré sú pre neho subjektívne nepríjemné a stresujúce.

5. Enviromentálna etika

Enviromentálna etika sa odlišuje od predchádzajúcich etických systémov, tým, že neurčuje normy správania len medzi ľuďmi, medzi jednotlivcami navzájom, resp. skupinami, ale

vymedzuje aj správanie človeka voči životnému prostrediu. Vo vzťahu k prírode „ sme boli a ešte stále sme bezohľadní – skutoční racionalistickí egoisti.“⁹

Za posledných dvadsať rokov sme začali používať výrazy – ekologické problémy, ekologická kríza, globálne ohrozenie, ozónova diera. Snaha zvládnuť problémy, ktoré tieto pojmy označujú, nás núti inak vidieť naše postavenie vo svete, prehodnotiť vlastné sebavedomie, s plnou vážnosťou sa naučiť rešpektovať prírodu, naše životné prostredie.

5.1 Antropocentrická a neantropocentrická enviromentálna etika

Antropocentrická enviromentálna etika niekedy označovaná ako plytká, povrchová ekológia, je organickým vyústením vývoja európskeho myslenia a jeho hodnotových priorít. Opiera sa o stanovisko, že centrum každého hodnotenia a vôbec mierkou všetkých vecí je a zostane človek. Akákoľvek hodnota, vrátane hodnôt prírodných vzniká až na základe ľudskej potreby. Vzťah človeka k prírode je tu založený na etike využívania zdrojov. Príroda má v takomto pochopení len inštrumentálnu hodnotu, stáva sa prostriedkom, k vytvoreniu hodnôt iných.“ Tento smere ekologickej etiky vidí východisko v najnovšom vedeckom poznaní a v moderných technológiách, ktoré by mali človeka ochrániť pred prejavom ekologickej krízy“.¹⁰ Plytkosť tejto línie uvažovania, prezentujúcej sa prostredníctvom antropocentrickej enviromentálnej etiky spočíva v neprípustnej a redukovanej predstave o podstate ekologickej krízy. Z toho vyplýva, že ekologické problémy je možné riešiť len technologicky, bez zásadných zásahov a zmien v sociálnej oblasti. Antropocentrický etický postoj je tu veľmi často ešte stále zdôvodňovaný výlučným, vrcholným postavením človeka v biologickom svete, príp. vo vesmíre vôbec.

Hodnotovým protipólom antropocentrickej enviromentálnej etiky je etika neantropocentrická. Prisudzuje živým organizmom v prírode, v radikálnejšej podobe aj neživým prírodným entitám, samostatnú, vnútornú hodnotu, ktorá existuje nezávisle na ľudských potrebách, skúsenostiach a hodnotení.

V centre záujmu takto orientovanej etiky nie je človek v prostredí ale vzájomná súvislosť všetkých prvkov biotického celku. Charakteristickým reprezentantom neantropocentrickej etiky sa stala tzv. hlbinná ekológia. Zakladateľom a zároveň autorom termínu Deep Ecology

---

⁹ Miedzgová Jana: Základy etiky, Bratislava: SPN, 1994 str. 80.

¹⁰ Martinkovičová Miriam: Etika, Technická univerzita vo Zvolene, 1995, str. 90.

(hlbinná ekológia) je jeden z najvýznamnejších nórskych filozofov a ekologických aktivistov Arne Naess. Hovorí o rozvoji ekologického myslenia označovaného ako ekosofia. Ekosofia alebo hlbinná ekológia potom podľa Naessa znamená presun pozornosti od racionalistickej orientovanej vedy k múdrosti.

A. Naess požaduje v prvom rade vytvorenie istého životného štýlu, ktorý by mal podľa svojich možností, prispieť k udržateľnosti života. Vybudovanie nového životného štýlu sa viaže na vybudovanie „novej filozofie prírody“, tzv. etickej ontológie, ako východiska pre enviromentálnu etiku.

Svoju filozofiu prírody stavala A. Naess predovšetkým na reinterpretácii pojmov príroda, hodnota prírody, subjekt. Vychádzal pritom z teórie živej planéty a to z týchto predpokladov:

1. Meradlom v ktorom sa evolúcia odohráva, je planéta Zem.
2. Všetky živé organizmy majú viac menej podobné nároky na základné parametre prostredia, (teplota, vlhkosť prostredia, obsah základných biogénnych prvkov prostredia).
3. Živé organizmy menia svoje fyzikálne a chemické prostredie.
4. Živé organizmy využívajú každú príležitosť, ktorú prostredie poskytne.
5. Druhy, ktoré rýchlejšie rastú, vytláčajú druhy pomalšie rastúce.

Zdôrazňuje sa tu najmä princíp „spoločného záujmu života“. Ide o spolupôsobenie pri zaistovaní podmienok pre život. Táto autoregulácia veľkých živých sústav, vrátane živej planéty, môže zamedziť rozvoj druhov meniacich parametre životného prostredia na nepriaznivé.

Naess pokladá život za fundamentálny rozmer celej skutočnosti. Riešenie problému jednoty sveta vidí v prijatí predpokladu všeobecnej citlivosti hmoty. Podľa tohto predpokladu reálne neexistuje inertná a necitlivá hmota. Živá a neživá hmota sa v podstate líšia iba tým, že prvá má aktívnu citlivosť a druhá len potenciálnu. Prechod od jednej k druhej je možný a nepretržite sa v prírode uskutočňuje.

Príroda je „sebadostačujúca a samohybná“. Vzájomnosť (mutualizmus), sloboda a subjektivita nie sú striktne ľudské hodnoty či záujmy, sú to princípy prírode vlastné, ktoré sa uplatňujú na úrovni všetkých prírodných foriem a musia sa uplatňovať aj na úrovni ľudskej spoločnosti. Na základe tejto etickej ontológie môžeme formulovať etiku komplementarity zakorenenú v rozmanitosti.

Idea biocentrickej rovnosti stavia na predpoklade, že všetky prvky a vzťahy v biotickom spoločenstve sú rovnocenné, majú rovnakú hodnotu. Idea biocentrickej rovnosti je založená na teórii vnútorných hodnôt prírodných entít samotných. Hodnota prírodnej veci je daná jej

neopakovateľnosťou a nenahraditeľnou konkrétnou podstatou. Túto podstatu rozpoznáva hodnotiaci subjekt. K podstate hodnotiaceho subjektu ako súčasť biotického celku patrí schopnosť určovať hodnotu prírodných vecí. Podstata hodnotiaceho subjektu sa takto sama stáva hodnotou biotického celku, lebo dobré a správne hodnotenie skutočnosti bráni jej znehodnocovaniu a deštrukcii biotického celku pôsobením spoločnosti. „Ja“ vo filozofii hlbinej ekológie nie je chápané len ako čisto ľudské psychofyzické „ja“ ale ako „ja“ rozšírené o všetky vzťahy a bytosti spoluexistujúce s ľudským „ja“ v jednom biotickom spoločenstve. Kategória úcty a uznania je tu vzťahovaná aj na iné biotické druhy ako na človeka.

Cieľom tzv. „zelenej“ spoločnosti podľa Naessa by mal byť vysoký stupeň sociálnej zodpovednosti a základným príkazom pravidlo nenásilia.

5.2 Etika Zeme Aldo Leopolda

Za zakladateľa celej línie neantropocentricky orientovanej ekologickej etiky býva považovaný americký lesník a filozof Aldo Leopold. V 30. rokoch minulého storočia formuloval princípy „Etiky Zeme“ a zdôraznil, že otázka dobra a zla nemôže byť riešená len Vzhľadom k určitému fragmentu biotického celku, teda najčastejšie vzhľadom na človeka, ale vždy vzhľadom k celému biotickému spoločenstvu.

Pre Aldo Leopolda „Zem“ zahŕňa nielen povrch a pôdu, ale všetky živé bytosti na ňu viazané. Zastával názor, že všetko je navzájom prepojené a preto sa jeho etika neobmedzuje len na vzťahy medzi jednotlivcami a spoločnosťou, ale mala by byť rozšírená do tretej oblasti – na naše vzťahy k Zemi vrátane ostatných živých bytostí. Týmto zahrnutím ekosystému do etických vzťahov sa ekológia stala pre neho etikou rozšírenou o ľudské vzťahy k prírode. Hlavná zásada etiky Zeme ako spoločenstva je, že aj Zem by mala byť považovaná za člena nášho morálneho spoločenstva a v dôsledku toho by sa mali uznávať naše povinnosti voči Zemi na rovnakej rovine záväznosti ako naše morálne povinnosti voči ostatným ľuďom.

Pre A. Leopolda sa tak „spoločenstvo Zeme“ stáva nosným pilierom etiky. Podľa neho je ľudská akcia morálne správna, keď chráni integritu, stabilitu a krásu biologického spoločenstva. Leopoldova etika spoločenstva Zeme požaduje rozšíriť morálne spoločenstvo tak, aby zachraňovalo pôdu, vodu, rastlinstvo a živočíšstvo.

Koncepciu hlbinej ekológie dopĺňa a rozvíja aj tzv. Gaia – hypotéza, ktorej autorom je kybernetik James Lovelock. Vychádza z celostného prístupu a prezentuje ekosystém planéty Zem ako žijúci organizmus, či skôr nadorganizmus – supraorganizmus. Je to inteligentný živý tvor, schopný sám seba riadiť, organizovať a optimalizovať. Podľa stúpeňcov tejto hypotézy má systém Zem ďaleko väčšiu schopnosť prežiť, než sa domnievame. Prežitie Gaie v žiadnom prípade nemusí znamenať aj prežitie ľudstva.

5.3 Ekologické problémy a ochrana životného prostredia

Termín „ekológia“ zaviedol v roku 1866 nemecký biológ a darwinista **Ernst Haeckl** (1834 – 1919). Ekológia ako veda má interdisciplinárny charakter. Vyjadruje spätosť s človekom, prírodou, ekonómiou, globalizáciou, biosférou s humanitnými vedami s ideológiou, s náboženstvom. Skúma vzťah medzi vedou a reálnym pobytom človeka vo svete.

Predmetom ekológie ako vedy je skúmanie vzťahu človeka k okolitej prírode, výskum biosféry, vegetatívno-rastlinnej flóry, vzťahu živočíšnych druhov a človeka k prostrediu. Zaoberá sa aj skúmaním biologických zákonov, ktoré regulujú vzťahy medzi organizmami, prirodzeným prostredím a ľuďmi.¹¹

H. Hrehová delí ekológiu na autoekológiu (ekológia jedincov), demekológiu (ekológia populácie) a synekológiu (ekológia spoločenstva).

V dejinnom evolučnom vývoji sa človek necítil vždy pánom prírody. Na počiatku sa človek bál prírodných javov a seba vnímal ako obeť prírody. Vďaka intelektuálnemu poznaniu, tvorivosti a pracovnej aktivite strach človeka z prírody ustupoval. Mení sa vzťah človeka k prírode. Objavil oheň, zdomácnil niektoré zvieratá, prešiel od kočovného života k usadlému, v Ázii a Európe bola veľká migrácia obyvateľstva, rozvinulo sa poľnohospodárstvo, remeselníctvo, baníctvo, obchod, vznikli mestá, došlo k rozvoju priemyslu, vedy, techniky, umenia, a v poslednom čase k elektronicko-komunikačným objavom a ich využívaniu.

V súčasnosti je nesmierne dôležitý ekologický výskum najmä z hľadiska ochrany prírody pre človeka a budúce generácie.

V centre pozornosti je preto okrem biosféry a flóry aj regulácia množenia zvierat, výskum pôdy, vody, vzduchu, ktoré sú stále ovplyvňované priemyselnými exhalátmi.

---

¹¹ Hrehová Helena: Etika- sociálne vzťahy- spoločnosť, Bratislava: Veda, , 2005, str. 230.

Otvorený spôsob života, turistika tiež devastujú životné prostredie, poľovačky, rybolovy, nešetrný prístup k pôde (ropné a olejové škvry),skleníkové efekty, znečistenie v dôsledku pohonných látok (autá, lietadlá), hlučnosť, rádioaktivita, plastové odpady. S ťažbou nafty sa začalo v roku 1880 a prvé atómové elektrárne sú v prevádzke od r. 1959, začiatkom 70. rokov minulého storočia sa prvý raz hovorilo aj o pesimizme v súvislosti s intenzívnym využívaním zdrojov Zeme, nešetrných technológií pod vplyvom zaľudňovania prostredia a ničenia životného prostredia. Na tieto fakty upozornila skupina vedcov, lekárov, ekológov. Odvtedy vlastne hľadáme rovnováhu medzi človekom a prírodou, zemou a atmosférou.

Ekológia je preto kultúrnou súčasťou dneška a jej úlohou je chrániť život človeka, zvierat prírody, kozmu.

Patrónom ekológie je od roku 1979 svätý František Assiský (1180-1226). Jeho Chválospev stvorenia je reflexiou o harmonickom človeku, ktorý žije v jednote s prírodou.

Významný český filozof Erazim Kohák (pôsobil 17 rokov na Bostonskej univerzite, po páde komunistického režimu sa vrátil do Prahy, pôsobí na Karlovej univerzite), napísal niekoľko diel, ktoré sa týkajú ekologickej problematiky:(Člověk, dobro a zlo, O smyslu života v zrcadle dějin, Praha 1993, Zelená svatozář (Kapitoly z ekologické etiky) Praha 1998, Hovory se stromem In: Filosofický časopis, FÚ ČAV, Praha 1991 a ďalšie).

Erazim Kohák je považovaný za predstaviteľa morálnej ekológie. Jeho morálna ekológia je hľadaním cesty medzi hlbokou ekológiou a ochrannou ekológiou. Je vyjadrením vzájomnej dôvery a zodpovednosti. Kohák ponúka pragmatické zmeny, ktoré sú dnes užitočné pre celú ľudskú civilizáciu.

Morálna ekológia ako variant tretej cesty – je podľa Kohákovho názoru najbližšie k skutočnej ceste. Umožňuje filozofický pohľad a pochopenie príčin slabostí súčasného človeka, ktoré sú lokalizované predovšetkým v morálnej oblasti (pokrivené morálne svedomie, nepochopená sloboda a s ňou aj zodpovednosť, človek je zodpovedný nielen za seba, ale aj za všetko, čo je v jeho dosahu, teda za to čo môže ovplyvniť, rozvinúť alebo zničiť. E. Kohák odporúča vo svojej morálnej ekológii (vo vzťahu človek – svet – príroda) prechod od mechanistických metafor sveta k metafore sveta ako organizmu, ako aj prechod od metafory vládnutia k metafore partnerstva. Príkladom je jeho metafora „ hovory so stromom“. Rozlišuje medzi tromi metaforami – antropocentrickou, biocentrickou a agatocentrickou (agathos – dobrý, šľachetný). On sám sa prikláňa k poslednej.

V antropocentrickej metafore je človek jediný prameň ľudskej hodnosti. Kohák však upozorňuje, že prílišná akcentácia metafory človeka ako pána všetkého môže zničiť samotného človeka. Postupne sa mu môže stať jeho vlastný život absurdnosťou. V

biocentrickej metafore je v centre život. Tu sa podčiarkuje najmä právo na rozvoj osobného života a to až do takej miery, že sa človek môže stať veľkým egoistom.

V agatocentrickej metafore sa prízvukuje špecifikum viacerých ľudských možností a najmä realizáciu dobra. Je to etika zodpovednosti za všetky skutky, nové technológie, kultúru života, za seba a budúce generácie.

Erazim Kohák zdôrazňuje potreby pokory, starostlivosti, priezračnosti a odvážnej jednoduchosti v ľudskom správaní.

Ľudská práca, veda, technika, kultúra, umenie majú veľkú etickú hodnotu. Dobrá na zemi majú slúžiť všetkým. A práve preto sú ľudia povinní stále modifikovať svoj vzťah k prírode najmä vzhľadom na budúce generácie. Ak sa človek usiloval celé tisícročia o ovládnutie zeme a prírody, teraz sa musí usilovať o ovládnutie a zvládnutie svojej nadvlády. Táto modifikovaná zmena v správaní voči prírode a vo vlastníckych postojoch voči zemi a nerastnému bohatstvu, ktoré zem ukrýva, vyžaduje námahu.

Ak vedecký výskum nebude šetrnejší a ak pokrok a ekonomický rast nebudú úzko zviazané s rozvojom sociálnych vzťahov a morálkou, príroda a vedecký pokrok sa obrátia proti človeku. Tu ide o rešpektovanie prírodných a spoločenských zákonov. Solidarita v rozdeľovaní potravín, kontrolu pôrodnosti podľa pravidiel hodných človeka, na legálnosť vedeckých výskumov, ktoré by boli v prospech ľudí a nie proti nim, na múdre hospodárenie s nerastnými surovinami, potláčanie nacionalizmu, rasizmu a egoizmu.

Nová enviromentálna etika sa má usilovať o ochranu prírody pre človeka a premenu konzumnej mentality v prospech mentality spoluzodpovednosti za kvalitu života na zemi.

6. Lekárska etika

Predmetom lekárskej etiky sú morálne – etické problémy lekárskej praxe.

1. Postoj lekára k pacientovi (základné princípy lekárskej etiky, informovaný súhlas, etické kódexy).

2. Osobnosť lekára a problematika interpersonálnych vzťahov v zdravotníctve, étos lekára, stavovskej lekárskej cnosti.

3. Dilematické situácie v teoretickej a klinickej medicíne (intenzívna medicína, etika ľudskej genetiky, problematika klonovania a tiež dostupnosti medicíny – alokácia zdrojov).

4. Problematika ľudskej reprodukcie.

6. Problematika umierajúcich, paliatívnej medicíny a eutanázie.

Úlohou lekárskej etiky¹² je definovať princípy lekárskej etiky, analyzovať konanie a dôvody rozhodovania v lekárskej etike, podieľať sa na raste osobnosti lekára, prispievať k fungujúcim interpersonálnym vzťahom na zdravotníckych pracoviskách, analyzovať dilematické situácie v teoretickej i klinickej medicíne, ktoré nemajú jednoznačné riešenie, poukazovať na možné východiská a prístupy definovaním hodnôt a cieľov, ktoré majú byť v zdravotníckej starostlivosti dosiahnuté.

Základné princípy lekárskej etiky

Tradičné paternalistické chápanie vzťahu lekár – pacient sa v nových podmienkach mení do podoby, ktorú rozpracúva a odôvodňuje etická a právna doktrína informovaného súhlasu.

Pacient sa spoluúčastní na rozhodovaní o svojom liečení. Výber spôsobu liečby sa stáva spoločným rozhodnutím lekára a pacienta. Podmienkou informovaného súhlasu je však kompetentnosť pacienta zúčastňujúceho sa na výbere svojho liečenia, t.j. pacient musí byť oboznámený so situáciou, musí mať prístup k nevyhnutnej informácii o alternatívnych spôsoboch liečenia, vrátane alternatívy neliečenia, o možnom riziku, o kladoch a záporoch jednotlivých alternatív. Pacient síce nie je a ani nemôže byť rovnocenným partnerom lekára čo do znalostí, terapeutických schopností a skúseností, ale jeho názor má byť vypočutý.

Princíp informovaného súhlasu sa v zdravotníckej teórii a praxi objavil v 60. rokoch minulého storočia, je právne formulovaný: „Zdravotná starostlivosť (vyšetrovacie, liečebné a ošetrovateľské úkony) sa poskytuje zásadne so súhlasom pacienta (klienta).“ Toto pravidlo je uvedené v § 13 ods.(1) Zákona NR SR č. 277/1994 Z.z. o zdravotníckej starostlivosti, vyplýva z práva pacienta na rešpektovanie jeho osobnej dôstojnosti, autonómie a telesnej a duševnej celistvosti. Je prínosom, že spoluúčasť pacienta v rozhodovacích procesoch v medicíne má väčšie možnosti, pretože sa jedná o jeho vlastný život. Táto autonómia pacienta je obmedzená vo svojich možnostiach, pretože stále nesie plnú právnu zodpovednosť za pacienta jeho ošetrojúci lekár. Pacient je žiadateľ o zdravotnú starostlivosť a lekár je poskytovateľom tejto starostlivosti na vysokej odbornej a morálnej úrovni. Obaja tvoria

---

¹² Kořenek Josef: Lekařska etika, Praha: Triton, , 2002, str. 47.

dobrovoľný vzťah lekár pacient, kedy lekár svojou schopnosťou starať sa o pacienta odpovedá na jeho potreby v ovzduší partnerského vzťahu, kedy však konečná autorita spočíva na lekárovi.

Princíp beneficencie (dobročinnosti) vyjadruje požiadavku, aby konanie lekára bolo vedené vždy v záujme života a zdravia pacienta a teda pre jeho blaho. Jeho základ tkvie v hippokratovskej zásade: „Zdravie chorého je najvyšším zákonom“. Tento princíp obsahuje tieto základné pravidlá lekárskeho konania: ochrana života, obnovenie zdravia, zlepšenie kvality života, úľava od utrpenia a bolesti.

Princíp nonmaleficiencie (neškodiť druhému) vyjadruje požiadavku, aby lekár obmedzil a predchádzal možným rizikám v preventívnom diagnostickom a liečebnom procese. Základ princípu nonmaleficiencie nachádzame rovnako v hippokratovskej zásade : „ Predovšetkým neškodiť“.

Princíp spravodlivosti v poskytovaní indikovanej starostlivosti. Ideál etického princípu spravodlivosti je obmedzený v poskytovaní zdravotníckej starostlivosti každému pacientovi nielen ekonomickými, ale tiež ľudskými a geografickými možnosťami, ktoré znižujú reálnu dostupnosť tejto starostlivosti.

V konkrétne poskytovanej zdravotníckej starostlivosti rešpektujú obmedzené ekonomické zdroje i v štátoch s vyspelými ekonomikami. Obmedzovanie spravodlivých aplikácií moderných postupov lekárskej vedy pre všetkých chorých vyvoláva znižovanie dôvery spoločnosti v zdravotné systémy. A tak problematika tzv. alokácie (rozdelenia) ekonomických a ľudských zdrojov (odborníci) sa stáva aktuálnou etickou otázkou – pretože čo je medicínsky možné, je stále ťažšie financovateľné. Rozpor medzi rýchlym pokrokom medicíny a ekonomickými možnosťami a dostupnosťou zdravotníckej starostlivosti sa bude ešte prehĺbovať.

Je potrebné občanom zrozumiteľne vysvetľovať, že čo je ekonomické je i etické a cesta ku spravodlivejšej aplikácii zdravotníckej starostlivosti musí byť vedená zmyslom pre solidaritu vo forme akejsi rovnováhy medzi slobodou neobmedzenej spotreby zdravotníckych služieb a zodpovednosti za náklady tejto nadmernej spotreby. Vývoj klinickej medicíny ukazuje tiež na aktuálnosť a závažnosť princípu spravodlivosti, ktorý je zdrojom spravodlivého pridelovania ekonomických prostriedkov v zdravotníckej starostlivosti.

Hippokrates: (430 – 370 p.n.l.)

Hippokratova prísaha bola napísaná v piatom storočí pred naším letopočtom. Pripomeňme si jej znenie z najpoužívanejšej verzie:

„Prisahám pri Apolónovi, bohu lekárstva, pri Aeskulapovi, Hygiei a Panacei i pri všetkých bohoch a bohyniach a dovolávam sa ich svedectva, že podľa svojich síl a svedomia budem túto prísahu a tieto záväzky riadne zachovávať. Svojho učiteľa v tomto umení si budem ctíť rovnako ako svojich rodičov a vďačne mu poskytnem všetko nutné, ak sa ukáže toho potreba, tiež jeho potomkov budem pokladať za bratov a ak sa budú chcieť naučiť tomuto umeniu, vzdelám ich v ňom bez nároku na odmenu a akékoľvek záväzky. Rovnako umožním ako svojim synom a deťom svojho učiteľa, tak žiakom, ktorí sa slávnostne zaviazali lekárskou prísahou, aby sa podieľali na výuke a prednáškach i celej vede, inému však nikomu. Spôsob svojho života zasväťím podľa svojich síl a svedomia prospechu chorým a budem ich chrániť pred každou ujmom a bezprávim. Ani prosbami sa nedám pohnúť k podaniu smrtiaceho lieku, ani sám k tomu nikdy nedám podnet. Rovnako tak neposkytnem žiadnej žene prostriedok k vyhnaniu plodu, zachovám vždy svoj život i svoje umenie čisté a bez viny. Neprevediem rez u žiadného chorého, ktorý trpí kameňmi, ale odovzdám ho mužom v tomto odbore skúseným. Nech prídem do ktoréhokoľvek domu, vstúpim tam len v snahe pomôcť pacientom pričom sa budem vyhýbať sa všetkému podozreniu z bezprávia alebo akéhokoľvek ublíženia. Rovnako tiež budem vzdialený túžby po zmyslových pôžitkoch so ženami a mužmi, ako so slobodnými tak s otrokmi. Ak uvidím, alebo si vypočujem pri svojej lekárskej praxi alebo v súkromnom živote ľudí niečo, čo by malo byť utajené, pomlčím o tom a zachovám to ako tajomstvo.

Ak budem túto prísahu zachovávať a riadne plniť, nech mi je dopriane žiť navždy šťastne, požívať úctu u všetkých ľudí a tešiť sa z plodov svojho umenia. Ak ju však poruším, poškvrním, nech sa mi stane pravý opak.“¹³

6.1 Etické otázky transfúzie krvi

Transfúzia krvi je dôležitý liečebný postup pri závažných stavoch a jej odmietnutie je v našich podmienkach pomerne novým javom, a to tak z etického ako aj právneho hľadiska.

---

¹³ Křenek Josef: Lékařská etika, Praha: Triton, 2002, str. 58 – 59. Preklad z češtiny M.A.

V etickej rovine ide o konflikt základných princípov lekárskej etiky – na jednej strane je to princíp rešpektovania autonómie pacienta a informovaného súhlasu a na druhej strane princíp beneficencie (požiadavka robiť pacientovi vždy dobro) a nonmaleficiencie (požiadavka nikdy nepoškodiť pacienta). Pacient môže odmietnuť transfúziu krvi, ktorá má zlepšiť jeho zdravotný stav alebo dokonca mu zachrániť život, z osobných, alebo náboženských dôvodov. Ide o typickú etickú dilemu.

Ak svojprávna osoba vo veku nad 18 rokov odmieta transfúziu krvi, ktorou by sa mohol zlepšiť jej zdravotný stav alebo ktorá je potrebná na úspešné uskutočnenie iného liečebného úkonu (napr. operácie), pričom nie je nevyhnutná pre záchranu života, lekár ju nepodá, ale vyžiada si od danej osoby písomné prehlásenie (tzv. negatívny reverz). Podobná situácia vzniká pri odmietnutí operácie alebo iného zákroku. Pacient má v takýchto prípadoch právo na slobodné rozhodnutie a podanie transfúzie proti jeho vôli by sa mohlo za určitých okolností posudzovať ako obmedzenie osobnej slobody podľa § 231 ods.(1) Trestného zákona. Iná situácia vzniká vtedy keď treba podať transfúziu krvi na záchranu života (kompetentný pacient). V týchto prípadoch nie je isté, či predtým vydané vyhlásenie, či už písomné, alebo ústne, je v súlade s aktuálnou vôľou chorého v okamihu nebezpečenstva smrti. Skúsenosti z praxe i poznatky z psychológie svedčia o tom, že pacienti veľa rás zmenia predchádzajúce postoje a prevládne u nich pud sebazáchovy, takže transfúzia sa môže podať s ich súhlasom.

Ak pacient pri vedomí v kritickom okamihu naďalej jednoznačne odmieta transfúziu krvi, pričom si uvedomuje, že je pre záchranu jeho života nevyhnutná (kompetentný pacient), situácia sa stáva mimoriadne zložitou. Podľa ustanovenia § 207 Trestného zákona je každý človek povinný poskytnúť pomoc osobe, ktorá je v nebezpečenstve smrti, a táto povinnosť nie je viazaná na súhlas ohrozeného. Ak lekár túto pomoc neposkytne, dopúšťa sa dokonca prísnejšie kvalifikovaného trestného činu podľa § 207 ods.(2) Trestného zákona.

6.2 Interrupcie

Moderná biológia prináša dôkazy o tom, že človek je jedinečnou bytosťou, individuum už od okamžiku oplodnenia (počatia). Oplodnená vaječná bunka totiž preukázateľne obsahuje od samého počiatku kompletný genetický program jedinca. Tento genetický program potom prakticky riadi nielen celý prenatalný vývoj konkrétneho jedinca až po narodenie živého človeka, ale v podstate tiež i priebeh jeho celého ďalšieho života.

Ak sme uviedli, že sa človek stáva jedinečnou bytosťou okamihom počatia, je zrejmé, že Umelé prerušenie tehotenstva (indukovaný) potrat, (interrupcia) predstavuje značný etický problém, spočívajúci v otázke, či prislúcha matke (príp. niekomu inému) právo rozhodovať o živote počatého dieťaťa, či nie. V našich podmienkach pôsobí vplyv starého Ríma, chápaný dieťa v prenatalnom období ako súčasť matkinho tela. Z toho sa potom robí záver, že matka má právo s dieťaťom „disponovať“, kým sa nenarodí, resp. dokiaľ sa neosamostatní.

Výraz „umelé prerušenie tehotenstva“ (presnejšie indukovaný – priamy potrat) znamená, že došlo k prerušeniu života (usmrteniu) resp. vybratia životaschopného plodu z maternice. Nemáme tým na mysli potrat samovoľný, ku ktorému došlo bez cieľeného jednanie matky či inej osoby, ale len o prípady, kedy sa jedná o indukovaný (priamy) potrat, teda interrupciu o ktorú môže žena požiadať podľa zákona č.73/1986 Zb. do dvanásteho týždňa tehotenstva.

Základné indikácie interrupcie¹⁴ (“Sú nimi tieto dôvody:

- e u g e n i c k é (na základe odborných vyšetrení je veľmi pravdepodobné, že sa narodí dieťa s ťažkým postihnutím);
- e t i c k é (dieťa bolo počaté v dôsledku trestného činu, znásilnenia, príp. incestu);
- s o c i á l n e (ďalšie dieťa by pre rodinu bolo neúnosnou záťažou, vid' tiež problém samoživiteliek);
- t e r a p e u t i c k é (jedná sa o stav, kedy tehotenstvo vážne ohrozuje život matky, v poslednej dobe sa tiež berie do úvahy ohrozenie zdravotného stavu matky)“.

Z hľadiska katolíckej morálky platí, že úmyselný potrat, nech už je sám cieľom alebo len prostriedkom, je vždy závažným morálnym priestupkom. Je v rozpore s 5. prikázaním „nezabiješ“). Pre katolícku morálku je typický nekompromisný postoj vyznačujúci sa vždy príklonom k ochrane nenarodeného života. Po roku 1989 vznikli združenia na ochranu nenarodeného života, poradne, linky dôvery, Hnutie pre život. Charity prevádzkujú azylové domy, domy pre osamelé matky s deťmi.

6.3 Eutanázia ako etický problém

Súčasná úroveň lekárskej technológie v podpore základných životných funkcií umožňuje udržiavať pri živote pacientov s jednoznačne beznádejnou prognózou.

Lekárske technológie umožňujú posunúť hranice medzi životom a smrťou.

---

¹⁴ Jirí Jankovský: Etika pro pomáhající profese, Praha: Triton, 2003, str. 117.

Mimoriadne vážnym problémom umierania a smrti je eutanázia. Na rozdiel od dnešného chápania znamenal kedysi tento termín (eu – dobre, thanato – smrť), všestrannú pomoc umierajúcemu človeku, ktorá bola zameraná predovšetkým na zmierňovanie telesných bolestí a duševných úzkostí.

V Hippokratovskej medicíne, ktorá sa riadi prikazujúcou zásadou, že nikomu sa nemôže podať smrtiaci prostriedok, i keby o toto podanie ktokoľvek požiadal, že tiež lekár nikomu nebude radiť ako umrieť, nie je problematika eutanázie uvedená ako možnosť lekárskej praxe. Eutanázia v súčasnosti je šetrné usmrtienie chorého, ktorý trpí neúnosnými bolesťami následkom nevyliciteľnej choroby, na jeho vlastnú žiadosť.

Lekárska etika skúma v problematike eutanázie oprávnenosť usmrtiť pacienta za istých okolností. Zákonné normy i veľká časť verejnosti sa stavia k eutanázii zatiaľ záporne.

Lekári eutanáziu odmietajú, pretože cítia, že i v prípade zákonom povolenej možnosti prevádzaním eutanázie by sa nenapraviteľne porušil základný vzťah pacienta k lekárovi, pretože pacient by si nebol už istý, či sa mu vždy dostane od lekára zodpovedajúcej liečby k udržaniu života. V Slovenskej republike nie je eutanázia legalizovaná, je považovaná za eticky neprípustnú.

Priaznivci eutanázie v Holandsku dosiahli jej legalizáciu. Ich významným argumentom bolo, že legalizácia vyžiadanej eutanázie rešpektuje právo jednotlivca na sebaurčenie.

Legalizácia eutanázie by narušila niektoré morálne zábrany. Je nevyhnutné uviesť, že legalizácia eutanázie a teda jej dostupnosť môže veľmi negatívne ovplyvniť morálnu zložku lekárovej osobnosti.

Eutanázia je morálne neprípustná. Život je pre človeka najväčším darom. A človek je správcom tohto daru. „Lekári nielenže môžu, ale predovšetkým musia dovoliť zomrieť, ale rozhodne nesmú úmyselne zabiť.“¹⁵

6.4 Etické aspekty transplantácie orgánov

Transplantácie orgánov sa stali v druhej polovici minulého storočia liečebnou metódou, umožňujúcou funkčne, rovnocennú náhradu životne dôležitého orgánu od ľudského darcu, mŕtveho alebo živého. Najčastejšie sa transplantujú rohovka, obličky, srdce, pľúca, najmenej pečeň.

---

¹⁵ Kořenek Josef: Lékařska etika, Praha, Triton, 2002, str. 165.

Transplantácia orgánov od mŕtvych darcov podstatne rozšírila možnosti transplantológie. Zdôraznila nutnosť spresnenia kritérií smrti mozgu a tiež umožnila veľké zdokonalenie operačnej techniky pri transplantácii jednotlivých orgánov. Prísne kritériá smrti mozgu sa u mŕtvych darcov vyžadujú pre transplantáciu orgánov, ktoré kvantitatívne výrazne preyšujú transplantácie orgánov poskytnutých živými darcami.

V prípade živého darcu je potrebné z etického hľadiska zabezpečiť, aby bolo čo najviac obmedzené riziko poškodenie zdravia darcovskej osoby nielen v súvislosti s operačným zákrokom, ale aj v budúcom živote darcu (uvažované riziko prípadného ochorenia už len jedného z pôvodných párových orgánov).Ale tieto vyššie uvedené riziká u živého darcu sa všeobecne prijímajú, pretože sú rozhodne vyvážené nesmierne vysokou mravnou hodnotou darovania vlastného zdravého orgánu pre záchranu iného človeka.

Darovanie telesného orgánu sa nedá chápať ako povinnosť, ani sa nedá motivovať ekonomicky. V našom právnom poriadku je zakázané akékoľvek obchodovanie s orgánmi

7. Etické aspekty drogovej závislosti

7.1 Drogová závislosť

Zrýchlenie životného štýlu, zmeny v hodnotovej orientácii a posuny v postojoch ľudí, najmä detí a dospelých, predstavujú dôležité momenty zvyšovania rizika vlastného stretnutia a skúsenosťami s drogami.

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) definuje drogu: “Droga je akákoľvek prírodná alebo syntetická látka, ktorá po vstupe do živého organizmu je schopná pozmeniť jednu alebo viac jeho funkcií, pôsobí priamo alebo nepriamo na centrálny nervový systém a môže mať priznané postavenie lieku.“

Drogová závislosť je stav psychickej a niekedy aj fyzickej závislosti vyplývajúci z interakcie medzi živým organizmom a drogou, charakterizovaný zmenami správania a ďalšími reakciami, ktoré vždy zahŕňajú nutkanie stále alebo pravidelne brať drogu pre jej psychické účinky alebo s cieľom vyhnúť sa nepríjemným stavom vyplývajúcim z abstinencie drogy

Klasická definícia WHO obsahuje tri podmienky odlišujúce závislosť od príležitostného alebo spoločensky vynúteného užívania niektorej drogy (napr. alkoholu):

1. silné nutkanie pokračovať v užívaní drogy a snaha zabezpečiť si bezpodmienečne prísun ďalšej látky;
2. tendencia zvyšovať dávky alebo skracovať interval užívania alebo obidvoje súčasne;
3. vznik psychickej a fyzickej závislosti.

Psychická závislosť: stav, keď účinok drogy uspokojuje určitú psychickú potrebu človeka, naplňa ho pôžitkom alebo iným želaným pocitom, pričom vzniká u neho potreba ďalej užívať drogu. Prerušenie príjmu drogy sprevádzajú len nenápadné fyzické abstinenčné príznaky.

Fyzická závislosť: Definuje sa buď v súvislosti s poškodením zdravia alebo ako alternatíva psychickej závislosti. Zjednodušene ju možno chápať ako začlenenie drogy do procesov látkovej premeny organizmu, čiže organizmus pokladá drogu za súčasť svojho metabolizmu a búrlivo reaguje na nedostatok abstinenčným syndrómom.

Abstinenčný syndróm: Prítomnosť nepríjemných psychických a fyzických príznakov, ak organizmus nie je intoxikovaný drogou. Je jednoznačným indikátorom fyzickej závislosti. Príznaky ustupujú po opätovnom použití drogy.

Tolerancia organizmu: Stav keď sa organizmus stáva menej citlivý na účinok obvyklej dávky po jej opakovanom užívaní, takže na dosiahnutie zvyčajného efektu treba zvýšiť dávku, alebo skrátiť interval medzi nimi.

Skúsenosť toxikomana, že droga preruší abstinenčný syndróm vedie k tomu, že pokračuje v užívaní zvýšených dávok návykovej látky, čo je dôsledok vyvíjajúcej sa tolerancie na drogu. Tak sa uzatvára bludný kruh závislosti od drogy, na ktorého konci číha smrť. Dostať sa z neho môže jedine intenzívnou liečbou a trvalou abstinenciou.

Užívanie drog toxikomanmi je spojený s kriminalitou pri zadovážovaní si finančných prostriedkov na drogy.

Narastajúci výskyt sociálne-patologických javov medzi mladými ľuďmi a nepriaznivý vývoj drogovej scény vyžaduje zásadné zmeny v stratégii prevencie v rezorte školstva aj vo vymedzení priorit pri realizácii aktivít a opatrení v oblasti prevencie.

Národný program boja proti drogám konštatuje, že prevencia, liečba a resocializácia sa bude i naďalej rozvíjať ako systém kontinuálnej starostlivosti a jedným z cieľov je potreba v oblasti výchovy a primárnej prevencie i naďalej systematicky podporovať vo výchovno-vzdelávacom procese zdravý spôsob života a duševné zdravie iniciovať nové ciele preventívne programy a bude potrebné zamerať sa predovšetkým do oblasti a prostredia inštitucionálnej výchovy s cieľom zvyšovať humanizáciu školského prostredia i výchovných zariadení a podporovať vznik záujmovo-vzdelávacích, poradenských a iných zariadení pre

deti a mládež experimentujúcich s drogami. Boli tu sformulované také úlohy ako po prvé, pokračovať v zapracovávaní programov prevencie do učebných osnov vysokých škôl s dôrazom na budúcich pedagógov. Po druhé, zabezpečiť výskum prevencie drogových závislostí so zameraním na prípravu účinných foriem primárnej prevencie študentov vysokých škôl. Monitorovať stav v danej oblasti užívania drog u študentov vysokých škôl a zabezpečiť fungovanie stálej pracovnej skupiny na koordináciu prevencie drogových a iných závislostí v rámci vysokých škôl. Podľa potrieb jednotlivých vysokých škôl iniciovať a podporovať centrá protidrogových a poradenských služieb pre vysokoškolákov.

Distribúcia a používanie drog sa i na Slovensku posúva smerom dole k nižším vekovým kategóriám užívateľov drog.

Najviac rizikovou je stredoškolská mládež, ktorá sa stáva stredobodom pozornosti dílerov drog. Aktivity protidrogovej prevencie sa posúvajú do radov školskej a stredoškolskej mládeže.¹⁶

Na vysokých školách podporil finančne prevenciu Protidrogový fond. Na vysokých školách, univerzitách si prevencia vyžaduje cielenú osvetu, prácu pri realizácii fundovaných programov, venovať sa treba mimoškolskej činnosti študentov, aktívne pripravovať rôzne podujatia pre študentov v ich voľnom čase, vytvárať priestor pre vznik rôznych záujmových vysokoškolských klubov, častejšie kontrolovať internáty, vrátane možnosti poskytnúť poradenskú pomoc, zvýšiť participáciu študentov na činnosti ako v škole, tak aj na internáte.

Očakávame zefektívnenie koordinácie činností participujúcich subjektov a zvýšenie účinnosti uplatňovaných preventívnych stratégií a metód by malo byť jednou z prvoradých úloh pri vytváraní systému protidrogovej prevencie a prevencie ďalších sociálne patologických javov rezortom školstva, smerom k vysokým školám. Je potrebné použiť primerané represívne nástroje, voči tým, ktorí podceňujú výchovu postojov proti drogám, tolerujú ich konzumáciu, zľahčujú účinky drog vrátane alkoholu a fajčenia.

Vyberáme z dokumentu: „Národný program boja proti drogám do r. 2003 s výhľadom do roku 2008.“ Oblasť prevencie, liečby, resocializácie, zneužívanie drog spôsobuje škody jednotlivcom a spoločnosti, zhoršuje zdravotný stav obyvateľstva, vedie k nárastu trestnej činnosti, korupcii, odčerpávaniu finančných, prírodných a ľudských zdrojov, k rozkladu rodín, najmä poškodzuje deti a mládež.

Vývoj drogovej scény na Slovensku, v susedných štátoch i v celosvetovom meradle, potvrdil prioritu aktivít zameraných na predchádzanie vzniku a rozvoja drogových závislostí

---

¹⁶ K problematike pozri Nociar A. : Alkohol, tabak a drogy u študentov vysokých škôl na Slovensku 1999, Vydavateľstvo Asklepios, Bratislava 2000.

a ich ochranu mladej generácie, liečbu drogovu závislých, ich resocializáciu a reintegráciu do spoločnosti – globálne charakterizované ako znižovanie dopytu po drogách.

Pre koncepčný a systémový rozvoj programov znižovania dopytu po drogách je nevyhnutné podporiť vedeckú analýzu a výskum fenoménu drog, súčasných spôsobov ich šírenia doma i v zahraničí, sledovanie trendu výskytu a rozsahu užívania drog a vyhodnocovanie účinnosti prijatých opatrení v oblasti prevencie, liečby i následnej resocializácie a spoločenskej integrácie. Je potrebné hľadať spôsoby ako umožniť mladým ľuďom osvojovať si pozitívne postoje voči hodnotám života a aj bez výslovného dôrazu na drogy podnecovať mechanizmy zdravého osobnostného vývinu. Je potrebné pôsobiť na verejnú mienku a postoje voči drogám a osobám drogovu závislým cielene, presnými a overenými informáciami a špecifickými prístupmi v rodinnej, školskej, pracovnej, záujmovej a komunálnej sfére spoločenského života.

Zo správy Európskeho monitorovacieho centra pre drogy vyplýva, že marihuanu už vyskúšal každý piaty obyvateľ Európskej únie vo veku od 15-16 rokov a každý štvrtý vo veku 15 –34 rokov. Situácia na Slovensku je porovnateľná.

Úrad pre prevenciu návykových látok v USA /1989/ vyčleňuje ako vhodné tieto postupy:

1. zameranie sa na jedinca, akcentujú pôsobenie na človeka a nie ovplyvňovanie jeho sociálneho prostredia.
2. zameranie sa na rovesníkov /odolávanie tlaku skupiny, nácvik sociálnych zručností/.
3. zameranie sa na rodičov a vzdelávanie / učiteľský kolektív, zapojenie rodičov/.
4. zameranie na médiá a legislatívu / lokálne iniciatívy kombinované s mediálnymi sú považované za veľmi účinné/.

Historické a kultúrne kontexty pitia alkoholu a užívania drog .¹⁷

Zo zachovalých legiend a archeologických nálezov je zrejmé, že používanie alkoholu, no aj iných drog, malo spočiatku skoro bezvýhradne rituálny charakter. Odohrávalo sa pri magických úkonoch, veštách a náboženských obradoch, vo forme kropenia obetí vínom, uliatím vína bohom atď.

Pitie alkoholických nápojov mimo takých príležitostí, ich individuálne užívanie až opíjanie sa jednotlivca, je už výsledok postupného rozvoja civilizácie. Po prvý raz sa

---

¹⁷ Alojz Nociar: Alkohol, drogy a osobnosť, Bratislava: Asklepios, 2001.

vyskytlo asi v Mezopotámii pred 5000 rokmi, čo sa dokladá tabuľkou z Ninive, napísanou asi 2300 rokov pred našim letopočtom, ktorá obsahuje zmienku o „ bit sikasi“ alebo krčme.

7. 2 Alkohol a drogy na Slovensku a v Európe

Politika členských štátov OSN v Európe a vo svete voči legálnym aj nelegálnym drogám sa má riadiť prijatými dokumentami Svetovej zdravotníckej organizácie o alkohole a tabaku, ale aj záväznými dohodami o omamných a psychotropných látkach. Ich dodržiavanie kontroluje Medzinárodná rada pre kontrolu narkotík, Komisia OSN pre omamné látky, Medzinárodný program OSN pre kontrolu drog.

Legálne a nelegálne drogy na Slovensku po roku 1989

Problémy s nelegálnymi drogami do roku 1990 boli neznáme. Výnimočne bola zaznamenaná marihuana medzi mladými ľuďmi, dosť často sa vyskytovalo čuchanie prchavých látok, u rizikových profesií prípady závislosti od morfinu atď. Prevládalo len zneužívanie niektorých medikamentov na predpis fermetrazin, diazepam, rudotel, alnagon. Od Roku 1991 na psychiatrických oddeleniach začalo pribúdať závislých od heroínu. V roku 1994 zistili, že aspoň raz v živote skúsilo marihuanu 11% osemnásťročných študentov stredných škôl na Slovensku, dvakrát viac 22% ich v tom istom roku bolo v Bratislave.

Problém s drogami sa dostal do problémov po roku 1989 ako sú bezdomovci, imigranti, prostitúcia, rastúca nezamestnanosť, organizovaný zločin a v jeho rámci mafiánske praktiky s rituálnym popravovaním konkurentov, výpalníctvo, rasovo motivované útoky, vraždy.

Aj keď spotreba alkoholu na Slovensku poklesla, je stále ešte vysoká. Orientačne sa dá konštatovať, že asi 5% dospeléj populácie tvoria úplní abstinenti, 60% bezproblémoví konzumenti, 30% osoby, ktoré pijú hazardne, sebapoškodzujúco až problémovo, kým zvyšných 5% je už závislých od alkoholu. Problémy z uvedeného: v roku 1990 bolo 1271 úmrtí na cirhózu pečene, 50 na 100 tisíc. V tejto úmrtnosti boli muži 35-50 roční, na druhom mieste za postihnutým Maďarskom. V roku 1993-1994 boli odhadnuté priemerné počty zomrelých na choroby zapríčinené nadmerným pitím a alkoholizmom čo bolo asi 3800 osôb. 8% ľudí zomrelo v dôsledku závislosti na alkohole. V roku 1994 prispel každý občan z daní sumou 3300 Sk na odstránenie následkov nadmerného pitia alkoholu. Na odstránenie tabakizmu, suma bola takmer dvojnásobná. Spotreba alkoholu na Slovensku sa pohybuje

v pásme 8-10 litrov alkoholu na obyvateľa ročne.(V prepočte na 100% lieh).Dôsledky tohto stavu sú úmrtia na cirhózu, spotreba tvrdého alkoholu, počet samovrážd, otráv alkoholom, úmrtí v dôsledku autonehôd, poranení a otráv alkoholom.

Uvedieme niektoré programy a dokumenty vo vzťahu boja proti alkoholu u nás a v európskom regióne: **Parížska charta**, Paríž, december 1995.

„1. Všetci ľudia majú právo na rodinný a pracovný život chránený pred nehodami, násilím a inými negatívnymi dôsledkami súvisiacimi s alkoholom.

2. Všetci ľudia majú právo na objektívnu a úplnú informáciu a výchovu, začínajúcu už od útleho veku o dôsledkoch pitia alkoholu o vplyve na zdravie, rodinu a spoločnosť.

3. Všetky deti a dospelujúci majú právo vyrastať v bezpečnom prostredí bez negatívnych dôsledkov pitia alkoholu ako aj právo na ochranu pred propagáciou alkoholických nápojov.

4. Všetci ľudia, ktorých konzumácia alkoholu je hazardná alebo škodlivá, ako aj týmto postihnutí členovia ich rodín majú právo na dostupnú liečbu a starostlivosť.

5. Všetci ľudia, ktorí si neželajú piť alkohol , alebo nemôžu pre zdravotné či iné príčiny, majú právo na ochranu pred tlakmi piť alkohol, ako aj právo na podporu svojho triezveho spôsobu života.“ (Parížska charta, 1995).

Európsky akčný plán proti alkoholu

Podľa regionálneho úradu Medzinárodnej svetovej organizácie zdravia pre Európu v Kodani možno v 90.rokoch charakterizovať situáciu v regióne vzhľadom na škody spôsobované alkoholom:

1.Škody spôsobené alkoholom sa týkajú nielen postihnutých jednotlivcov, ale aj ich rodín, miestnych spoločenstiev a v konečnom dôsledku celej spoločnosti, pričom alkohol zodpovedá za 9% z celkového počtu ochorení v Európskom regióne.

2. Konzumácia alkoholu v hazardnej alebo zdraviu škodlivej miere vedie k pijanským excesom, ktoré sa spájajú s nehodami, násilím, znížením priemeru očakávaného dožitia.(najvýraznejšie je to v bývalom ZSSR).

3. Škody spôsobené alkoholom predstavujú značné finančné bremeno, ktorého rozsah sa odhaduje v regióne od 2% - 5% HDP. Okrem nákladov na liečbu, stratu rokov ekonomicky aktívneho života, pri úmrtí, ochorení a invalidite, či škodách na majetku sem patria straty pri daňových únikoch, pašovaní, nelegálnej výrobe alkoholu.

4. Kardioprotektívne pôsobenie malých dávok alkoholu (napríklad pohár červeného vína každý deň) sa v regióne nevhodne a zjednodušene medializovalo, čo je treba uviesť na pravú mieru.

Problém môže u nás vyvolať časom aj ponuka produktov s nízkym obsahom alkoholu . Tzv. „alcopops“ čo sú nealkoholické nápoje s malým obsahom alkoholu, pivo 2-3 stupňov s broskyňovou limonádou , nábor alkoholového priemyslu medzi deťmi a mládežou a ich navykanie na chuť alkoholu.

Hlavný cieľ programu Zdravie, zníženie konzumácie o 25% dosiahli len 3 štáty v rokoch 1992-1999 uskutočnenie tohto programu bolo nasledovné:

1. Viac ako polovica štátov Medzinárodnej organizácie zdravia(WHO) uviedla, že vypracovala Národný akčný plán pre alkohol a má koordinačný orgán, ktorý zodpovedá za jeho uplatňovanie (napr. Poľsko).

2. Konzumácia alkoholu (v prepočte na 100% lieh) ročne na jedného obyvateľa sa znížila v 11 štátoch WHO a v 11 štátoch vzrástla, v ďalších stagnovala, zníženie konzumácie o 25% dosiahli len tieto: Taliansko, Španielsko, Poľsko.

3. V západo a severoeurópskych štátoch sa znížil počet dopravných nehôd pod vplyvom alkoholu (niekde až o 31%) v strednej a východnej Európe sa zvýšil o 32%.

4. V štátoch Európskej únie a severoeurópskych štátoch značne klesli indikátory úmrtí v dôsledku úrazov alebo otráv, samovraždy a iné sebapoškodenia, stúpili však v štátoch bývalého ZSSR o 38%.

5. Chronické ochorenia pečene a úmrtia na cirhózu klesli o 7% v štátoch Európskej únie, ale všade inde v Európe stúpili a to predovšetkým vo východoeurópskych štátoch.

6. Zníženie daňového zaťaženia pri harmonizácii daňového systému a štátov pripájajúcich sa k Európskej únii sa v niektorých štátoch prejavilo ako faktor zvýšeného rizika škôd z alkoholu.

7. Alkoholový priemysel a služby predstavovali značnú prekážku pri uplatňovaní programu Zdravie a to najmä zintenzívnenie marketingu a lobovania zo strany alkoholového priemyslu.

V dokumente Zdravie cieľ č. 12 znie:“ Vo všetkých členských štátoch do r. 2015 majú podstatne znížiť nepriaznivé vplyvy na zdravie, v dôsledku konzumácie návykových látok, ako je tabak, alkohol a psychoaktívne drogy. Cieľom Zdravia je na roky 2000-2005 predchádzať a znižovať škody, ktoré môže spôsobiť alkohol v celom európskom regióne.“

V roku 1994-1995 pod gesciou Ministra vnútra SR bol vypracovaný zákon o národnom protidrogovom úrade. Vtedajšia vláda SR ho však neschválila.

8. augusta 1995 prijala vláda SR návrh Národného programu boja proti drogám, vypracovalo ho Ministerstvo vnútra SR. Bol zriadený Výbor ministrov pre drogové závislosti a kontrolu drog, ktorého exekutíva Generálny sekretariát bol začlenený do Úradu vlády SR. Predsedom Výboru je podpredseda vlády, podpredsedami ministri zdravotníctva a školstva.

Dňa 1.3.1999 bol výborom ministra následne vládou aj Národnou radou prijatý nový Národný program boja proti drogám do r.2003 s výhľadom do roku 2008 do ktorého boli zapracované aj dokumenty z Mimoriadneho Valného zhromaždenia OSN o drogách v r. 1998 v New Yorku. Od októbra 1994 platil trestný zákon s paragrafmi o výrobe, prechovávaní a obchodovaní s drogami, o šírení toxikománie. Novela z roku 1999 zaviedla prísnejšie tresty voči dílerom drog a členom organizovaných zločineckých skupín.

Ciele v hlavných oblastiach znižovania dopytu (Národný program boja proti drogám do roku 2003 s výhľadom do roku 2008)

1. V oblasti výchovy a primárnej prevencie je potrebné aj naďalej systematicky podporovať vo výchovno-vzdelávacom procese zdravý spôsob života a duševné zdravie; pokračovať resp. iniciovať nové ciele preventívne programy v školách a v zariadeniach pre voľno-časové aktivity umožňovať deťom a mládeži zmysluplné využívanie voľného času. Bude potrebné využívať nielen tradičné spôsoby preventívnej práce typu prednášky, náučných filmov, brožúr či letákov, ale aj využívať také moderné spôsoby vyjadrenia, médiá, techniku, ktoré zaujmú deti a mládež. Pre zvyšovanie prosociálnej orientácie mladých ľudí bude potrebné viac využívať pozitívny vplyv rovesníckych programov. Bude však potrebné zamerať sa predovšetkým do oblasti a prostredia inštitucionálnej výchovy s cieľom zvyšovať humanizáciu školského prostredia i výchovných zariadení a podporovať vznik záujmovo-vzdelávacích, poradenských a špeciálne výchovných školských zariadení pre deti a mládež experimentujúcu s drogami.
2. Je potrebné naďalej podporovať liečebnú starostlivosť v súlade s Koncepciou odboru drogových závislostí a tam, kde si to epidemiologická situácia vyžiada, zriaďovať nové alebo posilniť či dobudovať existujúce zariadenia so zameraním na komplexnosť poskytovaných služieb. Tieto zabezpečia profylaktické či preventívne činnosti, včasnú diagnostiku či liečbu vrátane postupov znižovania zdravotných rizík či škôd, psychologickú a medicínsku pomoc ohrozeným a rizikovým skupinám. Svojimi ďalšími zložkami budú zabezpečovať nadväznosť na rehabilitáciu a dlhodobú resocializáciu, čo si bude vyžadovať úzku spoluprácu a koordináciu činnosti zariadení zdravotníckeho a sociálneho, ale i svojpomocného charakteru. Do liečebno-preventívneho procesu je potrebné zapojiť okrem lekárov – psychiatrov aj praktických lekárov pre dospelých, pre deti a dorast, s cieľom poskytnúť pomoc aj osobám

v úvodných štádiách drogovej závislosti. Zvláštnu pozornosť treba venovať vzniku a rozvíjaniu zariadení, ktoré budú zabezpečovať odbornú a psychosociálnu starostlivosť o gravidné ženy závislé od drog, ich novorodené deti a prípadnú náhradnú rodinnú starostlivosť.

3. Pri resocializačnej starostlivosti, ktorá poskytuje dlhodobú pomoc pri opätovnom začlenení sa drogovu závislých osôb do života v prirodzenom sociálnom prostredí s pracovným uplatnením a stabilizáciou rodinných väzieb, bude treba dbať na zapojenie štátnych i neštátnych subjektov poskytujúcich pomoc závislým od drog a vytvárať podmienky na ich činnosť so zreteľom na ich regionálne odlišnosti. Bude pritom nevyhnutné dbať na odbornosť a špecializovaný výcvik personálu potrebný na vykonávanie takejto činnosti, vrátane znalosti psychoterapie, systému práce a režimovej liečby v terapeutickom prostredí pre závislých, rodinnej a pracovnej terapie ako aj metód a spôsobov profesijnej readaptácie a postupnej integrácie do prirodzeného sociálneho prostredia.
6. Bude potrebné vytvárať podmienky na aktívnu a priamu účasť mládeže, ako najviac ohrozenej časti populácie, na tvorbe a vykonávaní najmä preventívnych a čiastočne i terapeutických programov a zohľadniť pritom dokumenty prijaté medzinárodnými organizáciami, najmä Chartu mládeže pre 21. storočie, závery konferencie v meste Barff. Vzhľadom na hrozivé výsledky opakovaných prieskumov u detí a študentov na Slovensku je nevyhnutné zaradiť do protidrogových preventívnych programov aj znižovanie spotreby legálnych drog ako alkohol a tabak, ale aj iných látok typu inhalátov alebo liekov s návykovým potenciálom, ktoré nepodliehajú kontrole.

Oblasť znižovania ponuky drog a presadzovanie práva v boji proti drogám.

Nezákonný obchod s drogami a z toho vyplývajúca nezákonná ponuka drog je jednou z podmienok vzniku masového dopytu po drogách. Preto musí byť tento nezákonný obchod v každej etape svojho vývoja na území Slovenskej republiky dôrazne potlačovaný. Cieľom je identifikovať a ochromiť vznikajúce alebo už existujúce siete kriminálnych živlov, ktoré sa ním zaoberajú, odhaliť a spravodlivo potrestať ich členov a zlikvidovať ekonomickú podstatu páchania drogovej trestnej činnosti. Potrestanie obchodníkov a priekupníkov drog, ale aj tých, ktorí pomáhajú legalizovať zisk, alebo ináč profitujú na nezákonnom obchode s drogami prispeje k zníženiu ponuky drog a odradí potenciálnych páchatel'ov tejto trestnej činnosti. Systematický boj proti kriminalite viazanej na drogy v celej jej šírke od nezákonného

obchodovania až po trestnú činnosť páchanú za účelom získania prostriedkov na dávku drog, alebo spáchanú pod vplyvom drog, povedie k zvýšenému počtu osôb zadržaných a odsúdených za túto trestnú činnosť. V tejto súvislosti je treba pripraviť väzenstvo na zvýšený prienik drogového problému do miest výkonu väzby a výkonu trestu.

Oblasť masmediálnej politiky

Vhodnými nástrojmi masmediálnej politiky je potrebné naďalej ovplyvňovať verejnú mienku a vplývať na postoje obyvateľstva pozitívnou osvetou k zdravému spôsobu života bez drog s dôrazom na zvyšovanie schopnosti primerane riešiť bežné problémy života, pôsobiť na spoločenské vedomie k zvyšovaniu tolerancie a porozumenia vo všetkých oblastiach života. V danej oblasti je nevyhnutné venovať zvýšenú pozornosť novým, rýchlo sa rozvíjajúcim komunikačným médiám ako napríklad Internetu, satelitným a káblovým formám vysielania, multimediálnym nosičom dát a pod., ktoré sa môžu stať nosičmi práve tak pozitívnych, ako aj negatívnych informácií a posolstiev zasahujúcich najmä mládež.

8. Zoznam použitej literatúry:

DRONZEK Jozef: Etika, Katolícka univerzita v Ružomberku, Košice 2005, ISBN: 80-8084-041-5.

HAŠKOVCOVÁ Helena: Lékařská etika, Galén 1994, ISBN: 80-85824-03-5.

HLINKA Anton: Každý sa môže zmeniť, Don Bosco, Bratislava 1994. ISBN:80-85405-32-6.

HREHOVÁ Helena: Etika – sociálne vzťahy – spoločnosť, Veda, Bratislava 2005. ISBN: 80-224-0849-2.

JANKOVSKÝ Jiří: Etika pro pomáhající profese, Triton, Praha 2003. ISBN:80-7254-329-6.

KOŘENEK Josef: Lékařská etika, Triton, Praha 2002. ISBN: 80-7254-235-4.

LUKNIČ Arnold: Štvrtý rozmer podnikania – etika,SAP, Bratislava,1994. ISBN: 80-85665-30-1.

MARTINKOVIČOVÁ Miriam: Etika, Technická univerzita vo Zvolene, 1995. ISBN: 80-228-0478-9.

MELKUSOVÁ, Helena: Globalizácia, mondializácia a konzum. In: Človek v súradniciach multidimenzionalnej spoločnosti III, Prešov 2002, s.14 –27.

MIEDZGOVÁ Jana: Základy etiky, SPN, Bratislava 1994. ISBN:80-10-00241-0.

Národný program boja proti drogám do roku 2003 s výhľadom do roku 2008, Dokumenty.

NATHANSON N. Bernard: Božia ruka, Lúč, Bratislava 1998. ISBN:80-7114-241-7.

NAVRÁTILOVA Daniela: Etika v technologickom veku, FVT TU v Košiciach so sídlom v Prešove, 2001. ISBN:80-7099-649-8.

NAVRÁTILOVA Daniela: Manažérska etika, FVT TU v Košiciach so sídlom v Prešove, 2004. ISBN:80-8073-121-7.

NOVAK Michael: Biznis ako poslanie, Charis,Košice 1998. ISBN: 80-88743-21-4.

ONDREJKOVÁ Anna: Etika 20. storočia, Univerzita Mateja Bella v Banskej Bystrici, 1997. ISBN:80-8055-085-9.

REMIŠOVÁ Anna: Podnikateľská etika v praxi – cesta k úspechu, EPOS, Bratislava 1999.

VAJDA Ján: Etika, Engima, Nitra,1995.ISBN:80-85471-23-X

8. Obsah

1. Etika a morálka	
1.1 Teoretické vymedzenie základných pojmov	2
1.2 Regulácia morálneho konania.....	3
1.3 Štruktúra morálky	4
2 Historický vývoj morálky	10
2.1 Etické teórie grécke a rímske	10
2.2 Etické teórie stredoveku	12
2.3 Novoveká etika	15
2.4 Etické teórie 19. a 20. storočia	19
3 Kategórie etiky	21
3.1 Kategórie dobra a zla	21
3.2 Svedomie	22
3.3 Česť a dôstojnosť	23
3.4 Spravodlivosť.....	24
3.5 Zmysel života a šťastie	26
4 Podnikateľská etika	27
4.1 Problémy podnikateľskej etiky.....	27
4.2 Vznik podnikateľskej etiky ako akademickej disciplíny.....	30
4.3 Definícia a funkcie podnikateľskej etiky.....	30
4.4 Tri úrovne prieniku etiky a ekonomiky.....	30
4.5 Zisk verzus etika podniku – neuralgický bod podnikateľskej etiky.....	31
4.6. Teória stakeholderov (záujmových skupín).....	32
4.7 Podniky a trvale udržateľný rozvoj	36
4.8 Lojalita a jej hranice.....	40
4.9 Etický aspekt komunikácie v pracovných vzťahoch.....	41
4.10 Formy inštitucionalizácie etiky v organizácii.....	43
5 Environmentálna etika.....	46
5.1 Antropocentrická a neantropocentrická etika	47
5.2 Etika Zeme Aldo Leopolda.....	49
5.3 Ekologické problémy a ochrana životného prostredia	50
6 Lekárska etika	52
6.1 Etické otázky transfúzie krvi.....	55
6.2 Interrupcie.....	56

6.3 Eutanázia ako etický problém.....	57
6.4 Etické otázky transplantácie orgánov.....	58
7 Etické aspekty drogovej závislosti.....	59
7.1 Drogová závislosť.....	59
7.2 Alkohol a drogy na Slovensku a v Európe.....	63
8 Zoznam použitej literatúry.....	68
9. Obsah.....	70